Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (11358) | 1980 чылдың июль 10, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуурунуң, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседириниң сорулгаларынга тураскааткан партия активтериниң хуралдары бүгү чуртта эртип турар.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Партияның область болгаш Кызыл хоорай активиниң хуралы

Партияның область болгаш Кызыл хоорай активиниң хуралы июль 8-те болуп эрткенин мурнунда дыңнаткан болгай. Аңаа «СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң түңнелдери болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИН кылган.

ИЮНЬ 23-ТЕ СЭКП ТК-ның Пленуму болуп эрткен деп, Г. Ч. Ширшин чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Пленум дыңнап чугаалашкан болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизин 1981 чылдың февраль 23-те чыылдырар деп шиитпирлээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге амгы үе-чадада чурттуң иштики болгаш делегей байдалынга ханы анализти берген, съездиге уткуштур үеде партияның болгаш чоннуң шиитпирлээри кол сорулгаларны тодараткан.

«Съезд бүрүзү бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң мурнунга чаа делгемнерни ажыдып келген. Коммунистиг тургузуушкуннуң ам кээп турар үе-чадазында демиселдиң стратегиязын болгаш тактиказын тодаргайлаар ужурлуг ам болур съезд база ындыг болур дээрзинге бүзүрелдиг мен» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел болза партийжи хүрээлэңниң сырый каттыжыышкынын, коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге партия биле чоннуң чайгылыш чок чаңгыс эвин база катап көргүзер дээрзинге ханы бүзүрелди илеткелде илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүн чурумун бадылаан болгаш аңаа төлээлел нормазын доктаадып тургускан.

СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң саналдааны отчёт-соңгулдалар кампаниязының хуусаазын чүүлдүг деп көрген. Ол кампания эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарын бо чылдың сентябрьда эрттирери-биле эгелээр болгаш келир чылдың январьда — февральдың эгезинде партияның область, край конференцияларын, эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилерин эрттирери-биле доостур.

«Съезд мурнуу чарыында отчёт-соңгулдалыг кампания дээрге партияның амыдыралында онзагай үе, аажок улуг харысалгалыг үе-дир. Эрткен чылдарда бис коммунистиг тургузуушкунга үнелиг дуржулганы мөөңнеп чыып алган бис. Бистиң ажылывыста — хоорайда азы көдээде-даа бар бүгү-ле чогумчалыг чүүлдерни бистер аажок камныг көөр ужурлуг бис» — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

«Оон-биле чергелештир ажыл-агыйны чорудуп турар практикада-даа база партия ажылында-даа бар болуп турар четпестерниң болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерниң дугайын шугумчулекчи ёзу-биле көөрү эргежок чугула» — деп, эш Л. И. Брежнев айыткан. Чаа съездиге белеткел дээрге коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң политиктиг база күш-ажылчы идепкейин көдүрериниң күчүлүг бырази болур. Партия хуралдарынга болгаш конференцияларынга партийжи ажылдың бүгү талаларынче — политиктиг, организакчы болгаш идеологтуг талазынче-даа чогуур кичээнгей салдынар.

Отчёт-соңгулдалар кампаниязының үезинде партияның делегейге ажыл-чорудулгазын база чугаалажып көөрү чигзиниг чок. «Чавырлыышкынны, 70 чылдарның бергени бүгү эки чүүлдерни камгалап алыр дээш, чепсегленишкинниң дүжүрериниң эргилдени чедип алыр дээш, улустарның хостуг болгаш хамаарышпас хөгжүүр эргелерин деткиир, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш бис моон соңгаар-даа күштеривисти харамнанмас бис» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри эш А. А. Громыконуң «Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының дугайында» илеткелин дыңнаан болгаш чогуур доктаалды хүлээп алган.

Партияның XXIV—XXV съездилериниң ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Пленуму бүрүн-долузу-биле чүүлдүг деп көрген.

Онгу беш чыл планын чедиишкинниг күүседири-биле бистиң социалистиг Төрээн чурттувустуң күчүзүн улам ыңай быжыглаар дээш, партия болгаш совет улус бүгү күжениишкиннерин үндүрер, ол болза бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг ленинчи угланыышкынын амыдыралга дээштиг боттандырып чорударының үндезини болур дээрзинге быжыг бүзүрелин СЭКП ТК-ның Пленуму илергейлээн.

БҮГҮ совет улус ышкаш, бистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни изиг-биле деткиишаан, партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чыылдырар дугайында, Совет Эвилелиниң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының дугайында Пленумунуң шиитпирлерин улуг сеткил ханыышкын-биле уткааннар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы республиканың коммунистериниң, ажылчы чоннарының СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, онгу беш чылдың доозукчу чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн хайныктырган.

«Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер улуг чугула сорулганы боттарывыстың мурнувуска салган болгай бис. Ол бистиң кичээнгейивистиң төвүнге доктаамал турар ужурлуг. Эртем-техниктиг депшилгени канчаар дүргедедирил, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүнүң бүзүрелдиг өзүлдезин канчаар ханыладырыл дээр дугайын моон ыңай-даа болаары эргежок чугула» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаалаан.

Экономиканы хөгжүдериниң кол айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле эвээш эвес ажылды республикада чорудуп турар. Онгу беш чылдың дөрт чартык чылдарының дургузунда улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга сан болгаш шынар талазы-биле улуг өскерлиишкиннер болуулаан. Ниитизи-биле улус ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы быжыккан, чаа-чаа күчүлерни тургускан.

Ол үениң иштинде капитал салыышкынының хемчээли 37,8 хуу көвүдээн. Тудуг индустриязының болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң баазазын хөгжүдер талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган.

Беш чылдың эгезинден бээр үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 11 хуу өскен, оон чылда ортумак темпизи 4 хуу болган. Үлетпүр продукциязын сайгарарының чартык чыл планы күүсеттинген.

1975 чылга деңнээрге, 1976—1979 чылдарда совхозтарның кол фондулары 25,8 хуу, энергетика күчүзү 1,3 катап, көдээ ажыл-агыйда бир ажылдакчының-на энергия-биле чепсегленгени 1,6 катап өскен. Бүдүрүлгениң, чуртталганың болгаш культура-амыдыралдың тудуунга, черин мелиорастаарынга болгаш химижидеринге үндүрүп турар капитал салыышкыннар элээн көвүдээн. 1979 чылда мал ажылының ниити продукциязы тоску беш чылда ону чылда ортумаа-биле бүдүрүп турганындан 6 хуу бедик болуп турар. Мал ажылының ажылдакчылары эрткен кышкы болгаш часкы агаар-бойдустуң нарын байдалдары турза-даа, малдың баш санын камгалаар дээш улуг күжениишкинни үндүргеш, күрүнеге эът, сүт, чуурга болгаш дүк садарының чартык чыл планын күүседип шыдааннар.

Онгу беш чылдың чылдарында автомобиль, хем болгаш агаар транспорту, орук ажыл-агыйы улам ыңай хөгжээн, чоннуң садыг, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазы экижээн. Ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң улам ыңай өзүлдезин хандырган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак шалыңы 10,2 хуу, үүрмектеп садар барааң саарылгазы—32, чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериниң хемчээли — 46,2 хуу өскен.

БИСТИҢ ажылывыстың чамдык эки түңнелдери ындыг болуп турар-дыр. Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң негелделеринге дүүштүр улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга элээн улуг ажылды кылыр сорулгалыг бис.

Онгу беш чылдың доозукчу чылының планнарын долдур болгаш ажыр күүседир, ажыглалга кирер объектилерни чогуур хуусаазында ажыглалга кирер, он бирги беш чылдың бирги чылы—1981 чылда улус ажыл-агыйының деңдески ажылдаарын хандырар дээш, улуг күжениишкинни үндүрериниң чугулазын СЭКП ТК-ның Пленумунга бодунуң илеткелинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Тодаргай сорулгаларны чедип алырынче угланган съезд мурнунуң социалистиг чарыжын ам калбартыр, бүдүрүлгениң хөгжүдериниң кол-кол айтырыгларын шиитпирлээринче кичээнгейни мөөңнээри чугула. Иштики курлавырларны эң долу ажыглаар, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар, ажылдаар чер бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге бедик организастыг болгаш корум-чурумнуг чорукту хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырары чугула.

Бүдүрүлгелерниң чамдык коллективтери деңдески эвес ажылдап, бүдүрүлгени өстүрер болгаш продукция сайгарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле күрүне планнарын болгаш боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турар.

Продукция сайгарарының чартык чыл планын 9 бүдүрүлге күүсетпээн. 16 бүдүрүлге сайгарылганың хемчээлин 1979 чылдың ол-ла үезинден кудулаткан. Ниитизи-биле республикада чартык чылда продукция сайгарары 1979 чылдың бирги чартыынга деңнээрге 2,6 хуу эвээжээн. Ниити продукция бүдүрериниң чартык чыл планын 10 бүдүрүлге күүсетпээн.

Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының чартык чыл планнарын Тожу, Улуг-Хем, Каа-Хем, Барыын-Хемчик районнар, Ак-Довурак хоорай күүсетпээн. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының планнарын түс чер болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелдери, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын күүсетпээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 98,5 хуу күүсеттинген. Ону 19 бүдүрүлге күүсетпээн, 18 бүдүрүлге эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден кудулаткан. Оларга «Тыва даг-дүгү» комбинат, эът комбинаттары, аъш-чем үлетпүрүнүң база арга-ыяш ажыл-агыйының эргелелдериниң чамдык бүдүрүлгелери, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын, Сарыг-Сепиниң үлетпүр комбинады болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ол бүдүрүлгелерни кыска хуусаада хожудаашкындан уштур, олар бүгү көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларын доктаамал күүсеткен турарын чедип алыры дээш партия, совет, ажыл-агый органнары бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг. Онзагай кичээнгейни фонд эгидилгезин улгаттырарынче, сөөлгү чылдарда туттунган күчүлерни дүргеп ажыглап кииреринче угландырар херек.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары тургустунган дериишкиннерниң долу ажылдаарын экижидер, оон ажылының ээлчеглиг болурун, бүдүрүлгени механизастаарын болгаш автоматчыдарын көвүдедир, продукцияның шынарын бедидер, камналга чурумун болгаш хумагалыг чорукту быжыглаар талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырар ужурлуг. Ажыл шагының чидириглерин узуткаар талазы-биле эң-не дээштиг хемчеглерни ап чорудар херек. Ол көргүзүглер 1978 чылга деңнээрге 1979 чылда бир ажылчынга онаашкыр ажыл шагы үзер чоруктуң көвүдээниниң күсели-биле көвүдээн. Ажыл шагының чидириглерин узуткаары үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2-ден эвээш эвес хуу бедидер арганы бээр ийик.

Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырар, турумчаан күш-ажылчы коллективтерни тургузар талазы-биле улуг ажылды чорудар сорулга туруп турар. 1979 чылда кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң коэффициентизи улгаткан, бо чылдың бирги кварталында ол бир хуу өскен. Партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары ажыл-агыйларның удуртукчулары «Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ыңай быжыглаар болгаш улус ажыл-агыйында кадрларның үнер-кирер чоруун кызырар дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын күүседир дээш доктаамал болгаш чүткүлдүг ажылдаар хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң айтыышкыннарынга дүүштүр капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидер, объектилерни ажыглалга кирерин хандырар, тудугнуң шынарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглерни алыры чугула.

Ийиги чартык чылда күрүнениң дыка хөй капитал салыышкынын шиңгээдир ужурлуг, оон 40 хуузун ажыглалга кирер объектилерге шиңгээдири эргежок чугула. Чыл төнчүзүнге чедир Кызыл ЦЭС-те № 10 котёлду, Ак-Довурак хоорайның ТЭС-те ийи котёлду, Чаа Шагаан-Арыг хоорайда район котёльназын, Чадаана — Хандагайты, Балгазын — Бүрен-Бай-Хаак аразының электродамчыдылга шугумун ажыглалга кирер, Шушенское—Кызыл аразының 220 кв электродамчыдылга шугумунуң капитал салыышкынын шиңгээдир сорулга туруп турар. «Тудуг кезектери» комбинатты, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводун чаартып кылырын, Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдар заводунуң, теплица комбинадының, мал кажааларының, бүдүрүлгениң болгаш социал-культураның өске-даа объектилериниң чаа күчүлерин ажыглалга кирер талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр.

Бирги чартык чылда тудуг организациялары четпес ажылдаан дээрзин чугаалаар херек. Кол фондуларны ажыглалга кирериниң планы чартыындан эвээш күүсеттинген. Тудугнуң беш трестериниң чаңгызы-даа керээлиг ажылдарының планын күүсетпээн, а 1979 чылдың бирги чартыынга деңнээрге оон хемчээли 5,7 хуу кызырылган.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары база хоорайкүүскомнар, ажыл-агый органнары «1980 чылда бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың болгаш чуртталганың объектилерин ажыглалга кирер графигиниң дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни албайн турар. Оон түңнелинде бирги чартык чылда ажыглалга дужаар ужурлуг 78 объектилерниң 33-үн ажыглалга кирген. 30 муң ажыг дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга чедир бербээн.

Ажыглалга кирер хөй объектилерде ажыл-херектиң байдалы тудуг трестериниң болгаш эргелелдерниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның, партия болгаш совет органнарының талазындан эң-не шиитпирлиг хемчеглерни алырын негеп турар. Күштерни болгаш акша-хөреңгилерни ажыглалга кирер объектилерже мөөңнээри, ажылчыннарның күш-ажылын организастаарын үндезини-биле экижидер, ийи ээлчеглиг ажылдаарының графигин чер болганга нептередир, тудуг болгаш монтаж ажылдарын холбаштырып, ажыл шагының чидирин, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун болдурбас ужурлуг. Тудугжуларга бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың таарымчалыг байдалдарын тургузар дугайында сагыш салыры, тудуг шөлдеринге ажылчыннарга идик-хеп солуй кеттинип, шеверленир өрээлдерни тургузар, столоваяларны, буфеттерни, медпункттарны ажыдар, ажылчыннар дажыглаар транспорттуң үзүктел чокка ажылдаарын чурумчудар дугайында сагыш салыры чугула. 2000 кижи составтыг студентилерниң область отряды тудугжуларга дузалап турар. Ол улуг күш болуп турар, ону долу күш-биле, чөп ажыглаар херек.

Тудуп турар объектилерни материалдар болгаш конструкциялар-биле чогуур үезинде база бүрүн хандырарынче онза кичээнгейни салза чогуур. «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның, «Тудуг кезектери» комбинаттың, одалга болгаш чурт үлетпүрүнүң эргелелдериниң, хандырылга организацияларының удуртукчулары тудуг организацияларын эптей салыр демир-бетон-биле, туүйбу, чугай, дилген материалдар, курагаг штукатурка-биле бүрүн хандырарының тодаргай хемчеглерин алыр ужурлуг. Көдээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкурком, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң УКС-ы болгаш өске-даа чагыкчылар ажыглалга кирер объектилерни технологтуг дериишкиннер болгаш материалдар-биле четчелээриниң талазы-биле ажылды экижидер хүлээлгелиг.

Планнаттынган бүгү-ле объектилерни чылдың арткан айларында ыяап-ла ажыглалга кирер дээш бүгү чүүлдерни кылыр херек. Партия комитеттери, партия эге организациялары, чер-чер Советтериниң күүскомнары ажыглалга кирер объектилерде ажылды хүн бүрүнүң контролюнга алза чогуур.

1980 ЧЫЛДЫҢ планнарын чедиишкинниг күүседир талазы-биле улуг харысалгалыг сорулгалар транспорт ажылдакчыларының мурнунда туруп турар.

Чүък автопарыгын ажыглаарын экижидер төлээде, автомобильдерниң септелгеге база ону манаарынга, а ол ышкаш оларның үрели бергеш анаа турарының үезин дыка кызырары эргежок чугула. Автомашиналарның хонукта ажылдаар үезин улгаттырар херек. Чүък автотранспортунуң ажылының ажыктыын бедидериниң оруктарының бирээзи болза автокожугларны эң долузу-биле ажыглаары болур. Амгызында республиканың автобүдүрүлгелериниң чүгле үштүң бир кезии автокожуглуг, ынчаарга чеди автомашинага чаңгыс кожуг онаажыр, а оларны ажыглап турарының коэффициентизи чүгле 48 хуу.

Автотранспортчулар демир-орук станцияларындан республикаже чүъктер сөөртүрүнүң, ылаңгыя цементиниң, эптей салыр демир-бетонунуң, нефть продуктуларының, аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарының, тараа продуктуларының планнаттынган хемчээлин дүжүт ажаалдазынга чедир баш удур хандырган турар ужурлуг. Республиканың иштинге хөмүр-дашты, тудуг материалдарын, көдээ ажыл-агый чүъктерин сөөртүрүн чогуур үезинде хандырар херек. Транспортту ажыглаарының үре-түңнелдиин бедидер сорулга-биле чүъктер сөөртүрүн организастаарының системазын чаартыр, диспетчер албанының ажылының ылаптыын бедидер, чолаачыларның база септелге ажылчыннарының ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар херек. Автооруктарны тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелели оруктарны тударының, автооруктарның капитал болгаш агар септелгезин чогуур үезинде база шынарлыг чорударының планын күүседир талазы-биле коллективтериниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидери, оруктарны эки байдалдыг тургузарын хандырары эргежок чугула.

Ырак-узак районнарже чүък сөөртүлгезин экижидериниң, чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин чугаа чокка күүседири-биле иштики курлавырларны бүрүн ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни Тываның авиабүдүрүлгези боттандырза чогуур.

Хем транспортунуң ажылдакчылары эжиндириишкин үезинде улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседир апаар. Хем пароходствозунуң эргелели одалга үлетпүрүнүң эргелели-биле кады 120—130 муң кубометрден эвээш эвес ыяшты салдадып бадырарын, херек санныг нефть продуктуларын, тудуг материалдарын, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын Тожу районга сөөртүп чедирерин хандырар херек.

САДЫГНЫҢ болгаш хөй ниити чеменнелгезиниң, чоннуң амыдырал база коммунал хандырылгазының, өске-даа адырларның ажылдакчылары партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып чорудар ужурлуг.

Чыл планнарын күүседирин хандырар төлээде. Садыг министерствозу, респотребсоюз хамыктың мурнунда хамаарышкан организацияларының бүгү звеноларында ажылдакчыларның күш-ажылын организастаарының деңнелин бедидер хүлээлгелиг. Чоннуң садып алыр хереглелин өөренип көөрү, тускайлап берген фондулар-биле ажылдаары, барааннарга бүгү талазы-биле үндезилеттинген чагыгларны кылып тургузары, оларны чорудуп бериш турар черлер-биле быжыг, ажыл-херекчи харылзааларны тудары, немелде бараан курлавырларын тывары, чондан көдээ ажыл-агый продуктуларының артыкшылдарын садып алырын идепкейлиг чорудары база оларны Кызыл хоорайга болгаш районнар төптеринге саларын организастаары, дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдери эргежок чугула. Бүгү магазиннерни болгаш столоваяларны үлегерлиг болдурар, хандырылганың культуразын бедидер херек.

Амыдырал хандырылга министерствозу бүдүрүлге күчүлерин эң-не долузу-биле ажыглаарының, комплекстиг хүлээп алыр пункттарының четкилерин, бүдүрүлгелер аразында коопераштаан харылзааларны калбартырының, ачы-дуза чедирериниң чаа хевирлерин шиңгээдип алырының талазы-биле немелде хемчеглерни алыр, чондан чагыглар хүлээп алырын экижидер херек. Амыдырал ачы-дузазының түс-түс хевирлерин концентрастаарын болгаш специализастаарын чорудуп турарын барымдаалааш, министерствонуң аппарады болуунуң ажылының стилин база аргаларын сайзырангайжыдары эргежок чугула.

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарын идепкейлиг чорудар, чуртталга фондузун септээр, аалчылар бажыңнарының, чунар бажыңнарының, хеп чуур черлерниң ажылын экижидер, кышкы байдалдарга ажылдаарынга бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны чогуур үезинде белеткээр херек.

КӨДЭЭ ажыл-агыйга бистиң съезд мурнунда ажылывыс. Көдээниң ажылчыларының күжениишкиннери бирги ээлчегде күрүнеге продуктулар саларының чыл планын күүседиринге, мал ажылын улам ыңай көдүрериниче угланган хемчеглерниң комплекизин мал ажылынга боттандырарынга, келир кыжын чем-биле мал ажылын хандырарынга дүжүт ажаап

(Уланчызы 2-ги арында).

БЕДИК НЕГЕЛДЕЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

Чуртта эртип турар партия активиниң хуралдарынга болгаш партия комитеттериниң пленумнарынга СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге холбашкан сорулгаларны чугаалажып көрүп турар.

СЭКП-ниң Владимир обкомунуң пленумунга бо беш чылда областың үлетпүрүнүң чедиишкинниг ажылдап турарын демдеглээн. Ынчалза-даа шупту-ла бүдүрүлге черлери деңдески эвес ажылдап турар. Көдээ ажыл-агыйда четпестер база бар. Пленумнуң киржикчилери курлавырларны ажыглалга киирип, организас-политиктиг ажылды күштелдирериниң чугулазын айыткан.

- Калмык АССР-ниң партия активиниң хуралының киржикчилери онгу беш чылдың социалистиг хүлээлгелерин ыяап-ла күүседирин кол сорулга кылдыр салырын шиитпирлээн. Чедиишкиннер-биле чергелештир улуг бүдүрүлге черлерин, суг ажыл-агый объектилерин, а ол ышкаш суггаттыг черлерни ажыглалга кииреринде хожудаашкын бооп турар. Хурал оларны узуткаарының оруун айыткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизин шалыпчы ажыл-биле уткуур, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам бедидер дугайын Соңгу-Осетия АССР-ниң партия активиниң хуралынга чугаалашкан. Бо беш чылда бүдүрүлге хемчээли барык 23 хуу бедээнин, он-он чаа бүдүрүлге черлериниң ажылдап эгелээнин аңаа демдеглээн. Ынчалза-даа республикада тудугларда күштү, акша-хөреңгини быдарадыр чоруктар бар, күш-ажылдың депшилгелиг хевирин шушпең ажыглап турар. Партактивтиң киржикчилери экономикага партийжи удуртулганың стилин болгаш аргаларын сайзырангайжыдарының хемчеглерин айыткан.

Свердловск областың партия активиниң хуралынга беш чылдың даалгаларының канчаар күүсеттинип турарын бедик негелделиг байдал-биле чугаалажып көрген. Хуралга чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни, ылаңгыя бүдүрүлге күчүлериниң четпес ажыглаттынып турарын демдеглээн. Оларны эң-не долузу-биле ажыглаары — СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуражыр дээш чарыштың бир сорулгазы болур.

Партияның ам болур съездизинге күш-ажылчы эң эки белек — дүжүттү шалыпкын, чидириг чокка ажаап алыры болурун Тамбов областың партия активиниң хуралынга демдеглээн. Ону чедип алырының шын оруу — техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары болур. Үлетпүр ажылдакчыларының сорулгаларын аңаа бүгү талалыг чугаалашкан.

Онгу беш чыл Якутияның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге херии базымны болдурганын ол автономнуг областың партия активиниң хуралының киржикчилери демдеглээн. Ылаңгыяда энергетика, газ болгаш хөмүр-даш үлетпүрү онза бедик темпилиг хөгжүп турар. Бир миллион дөрбелчин метр хире чуртталга черлери ажыглалга кирген, культура-амыдыралдың дыка хөй тудуглары кылдынган.

Ол ышкаш Бурят, Марий, Мордва, Тыва автономнуг республикаларның, Ульяновск, Чита областарның, Карачаев-Черкес автономнуг областың партия активиниң хуралдары, партияның Магадан обкомунуң пленуму база болган. Оларның киржикчилери СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики, даштыкы политиказын чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп көргеннер.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Июль 8-те РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

Бүгү чуртта ышкаш, Россия Федерациязының ажылчы чоннары, СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң партияның XXVI съездизин чыылдырар дугайында шиитпирин улуг сорук кириишкинниг хүлээп алганын демдеглээн. Пленумнуң шиитпири, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ханы утказы, чайыннанчак илеткели республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган.

Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Х. Х. Боковтуң болгаш улус депутаттарының Киров область Совединиң күүскомунуң даргазы Н. И. Паузиниң Советтер сессияларынга депутаттарның кылган саналдарын болгаш сүмелерин ук черлерде Советтерниң күүскомнарынга херек кырында канчаар көрүп турарының дугайында илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Улус депутаттарының Советтери партия органнарының удуртулгазы-биле сессияның ажыл-чорудулгазын, депутаттарның идепкейин улам экижидеринче угланган организастыг ажылды үргүлчү сайзырангайжыдып турарын демдеглээн. Сессияларга чүве чугаалаан депутаттарның саны 1979 чылда Чечен-Ингуш АССР-ге 65 хуу, Киров областынга — 68 хуу болган.

Чер-чер Советтериниң күүскомнары экономиктиг болгаш социал хөгжүлде планнарын тургузарда депутаттарның саналдарын болгаш сүмелерин барымдаалап көрүп турар.

Президиум оон-биле кады бар четпестерни айыткан. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алдынган.

Россия Федерациязының бүгү организакчы ажылы күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур деңнелди улам бедидеринче, онгу беш чылдың сөөлгү чылының планнарын чедиишкинниг күүседири, СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышты калбартырынче болгаш он бирги беш чылдың бирги чылында улус ажыл-агыйының деңдески ажылдаарын хандырарынче угланган турарын Президиум онзалап демдеглээн.

РСФСР-ниң прокурору Б. В. Кравцовтуң илеткелиниң талазы-биле улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери эргелер актыларын кылырда социалистиг хоойлу-дурумну сагырының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ол ышкаш РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицынның министерствода ажылчы чоннарның чагааларын көрүп, хүлээп алыышкынны организастаанының дугайында илеткелин дыңнаан.

Илеткелдерни чугаалажырынга Л. К. Обушенков, А. И. Тубылов, А. О. Пиксаев, В. И. Романов, И. П. Манькин, С. Г. Батыев, С. М. Исклюков, Б. С. Семенов, М. А. Беримов, Б. А. Столбов олар киришкен.

Хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов чорутkan.

(СЭТА).

МООЛГА УЛУСЧУ РЕВОЛЮЦИЯГА ТУРАСКААТКАН

Дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң Моолга Улусчу революцияның тиилээниниң хүнүнге тураскааткан хурал болган.

Хуралды СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев ажыткан. «Моолга Улусчу революцияның тиилээниниң 59 чылы» деп илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш кылган. Илеткелчи феодалдыг Моолга Улусчу революцияның тиилээнинин, МАР-ның социалистиг оруку-биле хөгжүлдезиниң ужур-дузазының дугайында тодаргай чугаалаан.

Ол хуралга Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Н. Д. Шиирипей, Тываның ном үндүрер чериниң кол редактору Ю. Ш. Кюнзегеш болгаш Кызыл гарнизонунуң офицери В. Ф. Гончаренко олар чүве чугаалаан.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

алышкынынга шынарлыг белеткенгеш, ону кыска хуусаада чидириг чок эрттиреринге мөөңнеттинген турар ужурлуг.

Мал ажылының продукциязын садарының планнарын күүседиринге белен эвес байдал тургустунуп турарын чугаалаар херек. Чылдың бирги чартыында 18,2 муң тонна эътти азы чыл планының 72,8 хуузун, 14,3 муң тонна сүттү азы 53 хуузун, 1818,2 тонна дүктү азы 63,8 хуузун, 6 млн. чуурганы азы чыл планының 46,2 хуузун садары артып турар. Чылдың эрткен үезинде малдың өлүп хораары көвүдээни-биле, анай болгаш хураган эвээш алдынганы-биле холбаштыр ында ындыг кары байдал тургустунуп келген. Өске-даа бергелер бар болуп турар.

Ол бүгү чүүлдер партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарындан ажылдың шиитпирлиг участогунга—моон соңгаар малды база оон чаш төлүн бүрүн менди кадагалаарын, малдың чидириин болдурбазын хандырарынга эң-не кыжениишкинниг хемчеглерни алырын негеп турар. Ол бүгү ажылга кол чүве малчыннарның база бригадалар болгаш фермалар удуртукчуларының бедик харысалгалыы, оларның ажылын дээштиг контрольдаарын боттандырары болуп келген болгаш ындыг болуп артып-даа турар.

Бүгү активтиң кужу-биле малчын кижи бүрүзүнге чедери, СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлеринде айыттынган чаа сорулгаларны мал ажылының бүгү ажылдакчыларының медерелинге чедир тайылбырлаары эргежок чугула. Бүгү фермаларга, хойжу бригадаларга, совхозтарга учётту база отчётту тургузарынга, эътти ажыл-агыйның иштинге чарыгдаарынга шыңгыы корум-чурумну киирер, ол херекке төтчеглээшкинниң болдурбас, малды дөгээрер ужурга таварышкан деп адаар чорукту шыңгыы хайгаарлаар херек. Мал ажылынга чайгы эмнелге-профилактика хемчеглерин чорудуур үезинде, шынарлыг чорударынга дээштиг контрольду тургусса чогуур.

Чайгы-күскү үени малдың продуктулуун бедидеринге эң-не улуу-биле ажыглаар херек. Малдарны семиртилгеге тургузарының планын чоокку хүннерде күүседир, хаван база куш өстүрер фермаларны катап тургузар, эътке инектерни база сарлыктарны саарын организастаар талазы-биле төлевилеттинген хемчеглерни боттандырар херек. Бедик дагларда одарларны эки ажыглаар, малды эки семиртирин, ооң продуктулуун көвүдедирин хандырар дээш, хойга болгаш инекке эргежок чугула немелде чемнерни, минералдыг холуксаалар бээр, суг-биле үзүктел чок хандырар херек. Ол болза эът болгаш сүт садарының планын күүседиринге эң чугула негелде болур.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, партияның Кызыл райкому болгаш, райкүүском хоорайның партия-совет органнарының киржилгези-биле хаван комплекизиниң, куш фабриказының күчүлерин улгаттырар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг. Чондан мал садып алырын райкүүскомнар, «Скотопром» трест, көдээ Советтер организастыг чорудар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Скотопром» тресттиң, СЭКП райкомнарының база райкүүскомнарның талазындан малдарның продуктулуун бедидери дээн контрольду ам-даа кошкак боттандырып турар дээрзин демдеглээр херек. Республикага бир инектен ортумаа-биле саап алыр сүт бо чылдың бирги чартыында, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 40 ажыт килограмм кудулаан, Тожу, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның совхозтары сүт садарын эвээжеткен, а Бии-Хем районнуу—чартык чыл планын күүсетпээн.

Өстүрер аныяк малды, одарладылгада база семирти азыралда турар малды ай санында деңзилээрин совхозтарның хөй нуруузу ам-даа чорутпайн турар. Хойжуларның болгаш кадарчыларның күш-ажылын хөй-хөй ажыл-агыйларда чүгле малдың баш санын камгалаазын барымдаалап төлеп турар. Ол болгаш өске-даа четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни республиканың база районнарның көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары алыр ужурлуг.

«Скотопром» трест, Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының база шынарының талазы-биле күринспекция, эът комбинады, сүт комбинады совхозтардан малды хүлээп алырынга, малдың база продукцияның шынарын шын тодарадырынга ажыл-агыйлар-биле саналжылганы чогуур үезинде боттандырарынга бүрүн корум-чурумну тургузар херек.

Дүк садарының планын күүседир талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар. Хойну дүрген кыргып доозар, дүктү бүрүнү-биле алырын база ону кадагалаарын хандырар херек. Ынчалзажок саналдашкыннарның көргүзүп турарындан алырга ол чыл планын күүседиринге ам-даа четпес. Ынчангаш дүгүн кыргып алыр хураганнарының база агарлаар хойларының санын ам-даа тодараткаш, аңгы коданнар кылдыр үзүп тургузар, оларны тускайлап чемгерерин хандырар херек. Дүктү чондан садып алырын райкүүскомнар, белеткел органнары чер болганга организастаар ужурлуг.

Эң-не чугула сорулга болза, малдың баш санын өстүрериниң бүгү хемчеглерни шынарлыг чорудары болур. Кышкы болгаш часкы үелерде өлүп хораан хөй чаш малдың орнун катап тургузары-биле декабрьда хураган алыр дээш, хойларны тарып боозадырының талазы-биле онаалданы нюльде ыяап-ла албан күүседир херек. Мыйыстыг бода малдың, чылгының, хаванның баш санын өстүрери-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң бадылаан хемчеглерни дыка хөй районнарда болгаш совхозтарда четпес күүседип турар. Инектерни болгаш хунажыннарны тарып боозадырын Тожу, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйларында шыңгыы четпестерлиг чорудуп турар, эрткен чылдың частырыглары болгаш четпестери ол черлерде катаптап турар, ол ажыл ала-чайгаарлаашкынче шилчээн. Малдың баш санын өстүрер айтырыг партия, совет, ажыл-агый органнарының болгаш оларның удуртукчуларының доктаамал контролюнга турар ужурлуг.

Эрткен кыштың берге байдалдарын өөренип көрбүшаан, СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, партия организациялары, совхозтар удуртукчулары, көдээ Советтер мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң чорууп турарынга контрольду күштелдирип, мал кажааларының, малчыннарның чурттаалга черлериниң, культура-амыдырал объектилериниң, кудуктарның септелгезин дүргедедир, кышкы үеде херек бүгү чүүлдерни баш удур белеткедир ужурлуг. Кормоцехтерни болгаш малдың бөдүүн чемнерин үүрмектеп болбаазырадыр дериг-херекселдерни база мал ижер суг кудар доскаарларны эки дерип алырынче онза кичээнгейни салза чогуур. Көдээ ажыл-агыйның чаа туттунуп турар объектилерин чогуур хуусаазында ажыглалга киирерин партия комитеттери, райкүүскомнар контрольга алза чогуур.

КЕЛИР КЫШТАГЛААШкынга четчир санныг мал чемин белеткеп алыры эң чугула ажыл-агыйжы политиктиг сорулга болур.

Бистиң республикавыска кадаашкын удаа-дараа боор турган-даа болза, онгу беш чылдың бир чылынга онааштыр ортумаа-биле алырга, ниитиниң малынга сиген, сенаж, сиген далганы дээн ышкаш бөдүүн чемнерни белеткээри тоску беш чылда ортумаа-биле чыл санында бүдүрүп турганынга бодаарга бүдүн чартык катап көвүдээн. Ындыг болзажок чижеглеп алган бир баш малга онааштыр алырга бөдүүн чемнер 6—8 центнер хире боор турар. Ол дээрге кышкы үеде бир баш малга хереглеттинер чемниң чүгле чартык хире кезии боор турар. А чамдык районнарда бо көргүзүглер оон-даа куду.

Бо чылын 227 муң тонна сигенни, 48 муң тонна сенажты, 395 муң тонна силосту, 6,5 муң тонна сиген далганын белеткээр ужурлуг бис. Ол дээрге чем единицазының талазы-биле эрткен чылда турганындан 1,8 катап хөй мал чеми болур. Ол хире хөй чемни белеткээри сигенчилерниң күш-ажылын болур-чогууру-биле организастаарын, бар техниканы долу күчүзү-биле ажыглаарын, хоорайларның болгаш районнар төптериниң чурттакчыларындан көдээге шеф дузазын күштелдирерин болгаш өске-даа организакчы ажыл-агыйжы хемчеглерин алырын негээр.

Элээн хөй районнарның партия, совет, ажыл-агый органнарының кандыг-даа чылдагаан чокка мал чемиииң белеткелинче кирбейн турарын буруу шавар херек. Ёзулуг ала-чайгаарлаашкынның байдалындан уштунмаан бис. Совхозтарның хөй кезии сиген кезилдезинче эгелеп кирбээн, мал чемиииң белеткелинде янзы-бүрү техниканы тургуспаан. Бо хүннерге чедир чүгле 127 тонна сиген далганы белеткеттинген, ону кылыр 43 агрегаттың чүгле 14-ү ажылдап турар. Чөөн-Хемчик, Кызыл, Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарда ол агрегаттарны багай ажыглап турар. Чедир септеттинмээн сиген кезер машиналар, дырбаштар, прессер болгаш өске-даа техника хөй боор турар.

Мал чеми белеткээр техниканы дөп-дораан, 2—3 хонук дургузунда септеп доозар херек. Сигенниң бүгү участоктарга, оруктар болгаш хөлдер кыдыгларындан, шынаалардан болгаш арга-арыглардан, хемнер эриктеринден кезип, белеткээрин организастаар херек. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга малга чем болуу дег бүгү-ле чүүлдерни ажаап алыр херек, ону белеткээринче күш-ажыл кылып шыдаар бүгү кижилерни — ог-бүле ээлерин, пенсионерлерни, школачыларны, аныяктарны мобилизастаар херек.

Мал чемииниң шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни салза чогуур. Маңаа кол чүүл сиген ажаап алышкынының хуусаазын кызыраары, бөдүүн чемнерин белеткээриниң болгаш сенаж база силос салырының технологиязын шыңгыы сагыыры болур. Мал чемиииң белеткелинде ажылдап турар кижилерниң ажыл төлевирин, оларның кылган ажылының шынарындан — белеткээн сигенниң шынарын лабораторияга анализтеп көргенниң соонда — бүрүн хамаарыштырары чугула.

Көдээ ажыл-агыйга амгы үеде элээн хөй айтырыгларже кошкак дивес кичээнгейни салыры негеттинип турар. Элээн хөй ажыл-агыйларда чайгы чер аңдарылгазы оожум чорүп турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Каа-Хем районнар бо талазы-биле планын чүгле 31—58 хуу күүсеткилээн. Партия, совет, ажыл-агый органнары чоокку 3—5 хонуктарның дургузунда чайгы чер аңдарылгазын доостургаш, аңдарттынган шөлдерниң ажаалдазынга доктаамал контрольду чай төнчүзүнге чедир тургузар ужурлуг.

Тараа шөлдеринче органиктиг чемиишкилгелерни сөөртүрүнге, тараны бок үнүштерден, хоралакчылардан болгаш аарыглардан камгалаарынче база кукуруза, картофель болгаш ногаа тараан шөлдерниң суггарылгазын, одуругтар аразының ажылдап кылыышкынын доктаамал чорударынче кичээнгейни кошкатпас ужурлуг бис.

Дүжүт ажаап алышкынынга организас-техниктиг белеткелди дүргедедиринче онза кичээнгейни салыр херек. Эрткен чылга бодаарга бо чылын тараа культураларының дүжүдү чүгээр болуру билдинип турар. Ынчалзажок тараа ажаап алышкынынга белеткелинис кошкак дээрзин ажыы-биле чугаалаар апаар. Бо хүннерге чедир тараа ажаап алыр комбайннарның чүгле 60 хуузу, а жаткаларның 40 хуузу белен боор турар. Бай-Тайга, Таңды, Кызыл, Каа-Хем, Тес-Хем районнар тараа ажаап алыр техниканың септелгезин багай чорудуп турар.

Ажаап алышкын техниказының, автомобильдерниң, прицептерниң, тараа арыглаар болгаш кургадыр машиналарның, деңзилерниң, шаң дериг-херекселдериниң септелгезин дүрген болгаш шынарлыг кылдыр доостурар дээш Көдээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехниканың күрүне комитеди, СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Дүжүт ажаап алышкынынга ипатовчуларның дуржулгазын бүрүн ажыглаан турарын чедип алыр херек. Бо технологияда кол чүүл болза комплекстерниң, агрегаттарның болгаш звеноларның хонукта ажылдаар үезин 20 шак чедирери болгай. Чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырынга бүгү организас-ажыл-агыйжы белеткел болза ажаап алышкынны кыска хуусаада чорударынче, кезиндеге болгаш бастырышкынга депшилгелиг аргаларны бүгү механизаторларның ажыглаан турарынче, тарааның болгаш саванның чидириин болдурбазынче база күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче угланган турар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйның үстүнде айыттынган болгаш оон-даа өске сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээри көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң бедик организастыг болгаш сагылга-чурумнуг чоруун, курлавырларны дүрген ажыглап билирин болгаш улуг кыжениишкинниг ажылдаарын негээр. Удуртулганың бүгү звеноларынга, күүседикчилерниң бүгү категорияларынга бүдүрүлгени болгаш кижилерниң күш-ажылын организастаарының хүн бүрүдеги айтырыгларынга шалыпкын болгаш ажыл-херекчи чогаадыкчы ёзу-биле көөр чорук негеттинер.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш партия комитеттери, партия эге организациялары бүгү организакчы болгаш политиктиг ажылының деңнелин бедидип, партияның иштики ажылын сайзыраңгайжыдар ужурлуг.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнар, парткомнар, партияның эге болгаш цех организациялары, партия бөлүктери коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның кыжениишкиннерин ажыл-агыйжы политиктиг база идеологтуг сорулгаларны боттандырарынче мөөңнээр ужурлуг. Ажылчы чоннар коллективтеринге СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередир, чарыш ёзулуг массалыг, 1980 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын база хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседири дээш демиселге сорук кииринкчи, чогаадыкчы чепсек болган турарын чедип алыр херек.

Партия комитеди бүрүзү, съездиге уткуштур чорувушаан, партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүседири дээш соңгулдалыг орган бүрүзүнүң, организация бүрүзүнүң ажылын катап-катап бүгү талалыг анализтеп көөр ужурлуг.

Ам болур отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырып, кичээнгейге алдынмаан чүүлдерни болгаш четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр херек.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга, чедип алдынган чүүлдерни болур-чогууру-биле үнелевишаан, удуртулганың, ажыл-агый болгаш ажылдың шынарын бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, камналга чурумун күштелдирериниң, кадрлар белеткелиниң, оларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарының, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының талазы-биле партия организацияларының ажылын бедик негелделиг байдал-биле чугаалажып көөр херек. Планнар күүселдезинге хожудап турар бүдүрүлге адыры бүрүзүнүң ажылын ханы анализтеп, оон чылдагаанын илередир, оларны чайладырының, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин хажык чок күүседириниң хемчеглерин конкрет тодаргай айтыры чугула.

Хуралдарга болгаш конференцияларга партияның иштики ажылын улам ынай сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын ханы чугаалажып көөрү чугула.

СЭКП хооркому, райкомнары, парткомнар коммунистерниң кужун таарыштыр хуваап тургустунганын, күш-ажылчы коллективтерде оларның авангардчы ролю канчаар хандыртынып турарын, партийжи хүрээлениң шынар составын экижидериниң болгаш ону быжыглаарының талазы-биле, партияга ажылчын аңгының, интеллигенцияның, аныяктарның эң эки төлээлерин шилип алырының, аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле партия организациялары бүгү ажылды кылып турар бе деп чүвени кичээнгейлиг сайгарып көөр ужурлуг. Эң улуг кичээнгейни хөй эвес кежигүннүг партия организацияларының ажылын экижидеринче, оларны быжыглаарынче угландырар херек.

Отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде кадрлар шилилгезиниң, оларны ажылга таарыштыр тургузарының болгаш кижизидериниң практиказын бүгү талалыг өөренип көөрү чугула. Чамдык партия комитеттери болгаш парторганизациялар кадрлар-биле ажылдың байдалын ханы анализтевес, удуртукчу ажылдакчыларның ажыл-агыйжы болгаш политиктиг шынарын чедир өөренип көрбес, оларны ажылга хуваап база кижизидип турарынче чогуур кичээнгей салбас, удуртукчу кадрларның курлавырын тодаргай тургузарынче кичээнгей эвээш, улус ажыл-агыйының специалистериниң политиктиг база профессионал өзүлдези дээш чогуур сагыш салбас чоруктар барын демдеглээр апаар.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң негелделеринге дүүштүр партия комитеттери, эге организациялар кадрлар-биле ажылды дыка экижидер, ажылдакчыларның ажыл-агыйжы шынарларын хандыр өөренип, эргелеп-башкарылганың амгы үениң арга-методтарын долу шиңгээдип алырынга дузалаар, бедик мораль-политиктиг шынарларны сиңирип, айтырыгларны шиитпирлээрде шудургу база идепкейлиг болур кылдыр кижизидер, оларның күүседикчи сагылга-чурумун база хууда харысалгазын бедидер херек. Удуртукчу ажылче эрес-шудургу, чогаадыкчы бодал-биле ажылдаар эштерни дидими-биле депшидип үндүрер, ажылын угбайн турар кижилерни солуур херек.

Отчёттарга болгаш соңгулдаларга белеткелдиң чорудулгазында партийжи кадрларның, ылаңгыя эге звенонуң кадрларының шынар составын экижидериниң хемчеглерин алыр апаар. Отчёттарның болгаш соңгулдаларның үезинде партбөлүктерни кииришбишаан, соңгулдалыг партийжи органнарны шынарлыг кылдыр соңгуп тургузары-биле коммунистерни таарыштыр тургузарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ам-даа боттандырар херек. Партияның хоорай, районнар комитеттериниң, парткомнарның болгаш эге, цех организацияларының составынга, оларның секретарьларынга шыырак билиг белеткелдиг, идепкейлиг коммунистер соңгуткан турзун, а партийжи активке дыка хөй мурнакчы ажылчыннар, херээженнер немешкен турзун дээш сагыш салыр херек.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынче отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде онза кичээнгейни салыр херек. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелделеринге дүүштүр коллектив бүрүзүнде кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң байдалын бүгү талалыг анализтээри чугула. Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылга чогумчалыг кандыг өскерлиишкиннер, кандыг боттуг бурунгаарлаашкыннар бар болганын илередип көргүзери эргежок чугула. Ажылчы чоннарның медерелин болгаш идепкейин улам ынай бедидеринге бүгү чүүлдер кылдынып турар бе, кандыгыл? Коммунистиг кижизидилгени комплекстиг чорударын канчаар хандырып турарыл? Идеология ажылының хөй янзы хевирлерин болгаш арга-методун канчаар ажыглап турарыл? Ол-даа база өске-даа айтырыгларны ханы, сайгарып көрген база анализтээн турар ужурлуг. Совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының, идеологтуг албан черлериниң удуртукчу база инженер-техниктиг ажылдакчыларының, специалистерниң кижилер-биле кижизидилге ажылынга киржилгезинге чогуур үнелелди бээри чугула.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун, социалистиг хоойлу-дүрүмну болгаш корум-чурумну быжыглаарының айтырыгларын хандыр өөренип, сайгарып көөрүн негеп турар. Ол чугула айтырыгларже чамдык районнарда кичээнгей кошкак. Ылаңгыя Кызыл хоорайда, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды районнарда кем-херек үүлгедир чорук хөй боор турар. Ажыл-агыйжы эвес, самчыгдаар болгаш оорлаар чоруктарның хөй санныг фактылары база дүвүренчиг болуп турар. Ындыг болуушкуннарга удур демиселге партия, совет, ажыл-агый болгаш административтиг органнарның, профэвилел, комсомол организацияларының, бүгү хөй-ниитиниң ажылын ам-даа улам идепкейжидери эргежок чугула, ол ажылды принциптиг, шиитпирлиг хевирлиг кылдыр чорудар, ооң улам-на улуг ажыктыг болурун хандырар херек.

Партияның XXVI съездизинге белеткелдериниң үезинде мобилизакчы улуг рольду массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсектери ойнаар ужурлуг, олар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедиишкиннерни тодаргай болгаш бүзүрелдиг тайылбырлаар, көргүзер, мурнакчы дуржулганы, съезд мурнунда мурнакчы коллективтерниң, бүдүрүлгениң мурнакчыларының эгелээшкиннерин деткип база нептередир, ажылда бар четпестерни чидии-биле илередир болгаш оларны чайладырынга идиг бээр хүлээлгелиг.

Отчёттарның болгаш соңгулдаларның үезинде хөй-нийти организацияларынга партийжи удуртулганың, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, кижилерниң кижизидилгезинге оларның ролюн бедидериниң талазы-биле ажылдың байдалын база катап кичээнгейлиг сайгарып көөр херек.

СЭКП ТК-ның июнь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандалап база тайылбырлаары бүгү партия организацияларының чугула сорулгазы болур. Ол ажылга пропагандистерниң, лекторларның, илеткелчилерниң, агитаторларның болгаш политинформаторларның, Культура бажыңнарының, клубтарның, библиотекаларның, идеологтуг өске-даа албан черлериниң идепкейлиг киржилгезин хандырар херек. Кайда-даа ажылдап турар кижи болза, партияның ам болур съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң демиселинге бодунуң киржилгезин хандыр медереп билген турарын чедип алыры эргежок чугула. Чаа съездиге белеткелдер коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң күчүлүг фактору болган турзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр херек.

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле организакчы болгаш идей-политиктиг ажылды партияның Тыва область организациязы улам-на калбартыр дээрзин, СЭКП ТК-ның июнь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, 1980 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын күүседир дээш республиканың коммунистери, ажылчы чоннары бүгү күштерин киирер дээрзин СЭКП ТК-га бүзүредип тур деп, түңнелинде Г. Ч. Ширшин медеглээн.

* * *

ИЛЕТКЕЛ төнген. Саналдар эгелээн. Партияның ээлчеглиг съездизин чыылдырар дугайында СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле уткааның, ленинчи партияны, ооң Төп Комитедин долгандыр оларның улам сырый каттышканын база катап көргүскен дээрзин санал бергеннер сеткил ханышкыны-биле демдеглээн. Чер-черге болуп эрткилээн митингилерге болгаш хуралдарга ажылчы чоннар СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгээнмүшаан, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар база чоннуң материалдыг болгаш культурлуг байдалын улам ынай бедидер, чер делегейге тайбынны быжыглаар дээш моггаг чок ажылы дээш СЭКП ТК-га, Политбюрога, эш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкиниң сөстерин илергейлеп турар.

Бир дугаарында санал берген СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев** ол бүгүнүң дугайында тодаргай доктаагаш, найысылалдың бүдүрүлгелериниң болгаш коллективтериниң хөй нуруузу партияның ам болур съездизинге алдар болдуруп, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган дээрзин дыңнаткан. Бо чылын пландан ажыр кызылчылар 700 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрер, улус ажыл-агыйының 30 муң тонна чүъгүн сөөртүр, чонга 15 муң рубльдиң коммунал ачы-дузазын чедирер, келир чылдың баштайгы ийи айларының планын съездиниң ажыттынар хүнүнде күүседир.

Хоорайның партия организациязы сөөлгү чылдарда сан талазы-биле өскен, шынар составы экижээн, ооң дайынчы арга-шинээзи бедээн, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү талаларынга салдары күштелген. Партия организацияларының хөй нуруузу организакчы болгаш политиктиг ажылды билдилиг чорудуп, күш-ажылчы коллективтерниң кыжениишкиннерин бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче база ажылдың шынарын экижидеринче, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседиринче угландырып турар. Ниитизи-биле хоорай бирги чартык чылда үлетпүр продукциязын бүдүрериниң база сайгарарының база чүък сөөртүлгезиниң, барааны үүрмектеп садарының, коммунал хандырылгазының талазы-биле планнарын күүсеткилээн.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң негелделеринге дүүштүр алыр болза, ажыл-агыйны чорудуп турарывыста-даа, партийжи ажылда-даа четпестер, чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдер хөй дээрзин шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көрүп турар бис. Чамдык бүдүрүлгелерниң продукциязының шынары чавыс, бүдүрүлгениң кол фондуларын багай ажыглап турар, дериглелдер ажыл чок аваа тургулаар, ажылдың ээлчеглиин эвээш болуп артышаан, ооң түңнелинде бүдүрүлге күчүлерин оожум шиңгээдип ап турар.

Ылаңгыя капитал тудугда ажыл-херектиң байдалы четпес дээрзин чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга айыткан бо хуралга база чөптүг-биле демдегледи. Бо чылдың бирги чартыында тудуг-монтаж ажылының планы чүгле 73 хуу хире күүсеттинген. Ол-ла үеде ажыглалга киирер 17 объектиниң чүгле 8-и дужааттынган. № 81, Кызыл үлетпүр тудуг, чер ажылы кылыр тудуг эргелелдери, септелге тудуг эргелели, Садыг министерствозунуң, Сельхозтехниканың күркомитединиң тудуг организациялары дыка багай ажылдап турарын ол шүгүмчүлээн. Партия хооркомунуң, хоорkүүскомунуң талазындан, «Тыва тудуг» трестиң база тудуг эргелелдериниң удуртукчуларының талазындан шалыпкын хемчеглерни алырын тудугларда байдал негеп турар. Чон ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар дээрзин ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтышкыннарын удуртулга болдургаш хоорайның партия организациязы СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин А. И. Пожидаев түңнелинде бүзүреткен.

Индирде СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **К. А. Маспык-оол** СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын пропагандалаар ажылды чер-черге калбартыр талазы-биле районнуң партия организациязының ажыл-херектеринге ол доктааган.

Онгу беш чылдың доозукчу чылының планын доллур болгаш ажыр күүседиринче бүгү күштерни салыр херек дээрзин ТК-ның июнь Пленумунга эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн болгай. Эът, сүт, дүк садар талазы-биле район чартык чылдың планын күүсеткенин, үлетпүрнүң, транспорттуң болгаш амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелери, садыг организациялары план күүседиринге бо чартык чылда эки көргүзүглерни чедип алганын оратор дыңнаткан.

Партияның чаа съездизин төлептиг уткуур талазы-биле районда хөй-хөй коллективтер, мурнакчылар бедиткен хүлээлгелерни алган. Чижээ, Шагаан-Арыгда райүлетпүр комбинады, ыяш ажыл-агый черни чыл планын декабрь 1-де күүседирин, Арыскан база Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларының коллективтери онгу беш чылды хуусаа бетинде доозарын хүлээнгеннер.

Ол бодунуң саналынга ажыл-херекте шыңгыы четпестерге, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларга доктааган. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче кичээнгей кошкак, совхозтар эът, дүк бүдүрер база садар планын чыл бүрү күүсетпейн келген, төрүүр малдан ап турар чаш төл эвээш. Эрткен үеде чыл бүрүде ортумаа-биле оларның 100 бажынга онааштыр 52 бызаа, 71 хураган алдынган. Мал чемин бүдүрериниң айтырыы ам-даа улуг кичээнгейни негеп турар.

Саян-Шушенскиниң ГЭС тудуунуң суг хөөлбээниң зоназында кылдынып турар тудугларда шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй дээрзин ол демдеглээн. Тудуг трестериниң КМК-лары тудуг-монтаж ажылының планын бо чартык чылда чүгле 26—36 хуу чедирген. Оон аңгыда Шагаан-Арыгда болуунуң бүдүрүлгелерин, организацияларын Чаа Шагаан-Арыгже көжүрер талазы-биле ажылды Сельхозтехниканың күркомитеди, Тываның сүт комбинады, республиканың чурт үлетпүр эргелели ышкаш черлер чогуур хемчеглер албайн турарын ол шүгүмчүлээн. Чаа Шагаан-Арыгның болгаш Чаа Чаа-Хөлдүң тудуглары чүгле районнуу эвес, а республикага база хамааржыр чүве төлээде, ол улуг тудугларга хамаарышкан республика организациялары боттарының дузазын чедирер ужурлуг дээрзин К. А. Маспык-оол чугаалаан.

— Бо хүннерде ажылчыннарның профэвилелдериниң хуралдарынга, ажылчы чоннарның митингилеринге СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бедик көдүрлүүшкүн-биле чугаалажып турар — деп, профобилчевүлелдиң даргазы **Т. Ч. Норбу** чугаалаан. План база хүлээлгелер күүселдезин ханы анализтеп, партияның ам болур съездизинге алдар болдурган чаа хүлээлгелерни ап турар. Съезди мурнунуң чарыжының авангардында Бай-Тайга, Өвүр районнарының база «Тээли», «ҮТКА 25 чылы», «Революцияның чалбыыжы», «Октябрь 30 чылы» совхозтарының малчыннары, «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың даараныг фабриказының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 958 КМК-зы, Хову-Аксының АТБ-зи, Улуг-Хем райпозу чоруп турар дээрзин ол дыңнаткан.

Социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаар талазы-биле профэвилел организацияларының чорудуп турар ажылдарынга ол доктааган.

Эш Л. И. Брежневтиң айыткан ышкаш, съездиге уткуштур бодувустуң ажылывысты хандыр база шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтээр, ажылдың эң ажыктыг хевирлерин, арга-методун дилеп тывар, боттандырар ужурлуг бис дээрзин ол чугаалааш, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларга доктааган. Дең-дески ажылдаар, чогумчалыг ажылчын коллективтер дээш база бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарын экижидериниң, ажыл шагының чидириин эвээжедириниң, ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарының база ажыл-ишчилерниң, ылаңгыя малчыннарның ажыл-амыдыралын улам ынай экижидериниң, корум-чурумну быжыглаарының, ылаңгыя элээди аныяктар-биле ажылды күштелдирериниң эргежок чугулазынче кичээнгейни ол угландырган.

СЭКП-ниң XXVI съездизин чедиишкинниг уткууру че ажылчы чоннарның кужун мобилизастаар херекке Тываның профэвилел организациялары боттарының төлептиг салыышкынын киирер дээрзин түңнелинде Т. Ч. Норбу чугаалаган.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин** бодунуң саналынга ТК-ның июнь Пленумунуң материалдарын чер-черде ажылчы чоннар аажок улуг сонуургал-биле таныжып турарын чугаалааш, районнуң партия организациязы бодунуң ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг хандыр анализтеп, шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп турар дээрзин демдеглээн.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге партия эге организацияларының арга-шинээзи, идепкейи бедээн. Организакчы, политиктиг болгаш идеологтуг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келген. Амгы үеде кол кичээнгейни көдээ ажыл-агыйның ээлчеглиг эң чугула кампанияларынче, малга четчир санныг чемни белеткээринче, үнүп келген тарааларның ажаалда-тежээлдезинче угландырган.

Партияның съездизин төлептиг уткуур дээш хөй-хөй коллективтер, тус-тус ажылчылар бедиткен хүлээлгелерни алгылаан дээрзин ол дыңнаткан. Районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары партияның чаа съездизин төлептиг уткуурун оралдашпышаан, немелде курлавырларны дилеп тып, чөп ажыглап тургаш, бо чылдың-даа база ниити беш чылдың-даа күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылыр деп, оратор бүзүреткен.

Кызылдың сүт комбинадында партия организациязының секретары **В. А. Чихачева** комбинаттың ажылдакчылары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин чүүлдүгээнүп хүлээп алгаш, партияның ээлчеглиг съездизинге төлептиг ужуражыр дээш шалыпчы күш-ажыл ээлчээнче киргенин чугаалаан. Коллектив бо чылын багай эвес ажылдаан. Онгу беш чылдың дөрт чылының чартыкының планын ленинчи юбилейде күүсеткен, 1 млн. рубльдиң продукциязын немей бүдүрген. Чартык чылдың планныг даалгаларын продукцияны сайгарар талазы-биле 104,6 хуу, бүдүрерин 104,8 хуу күүсеткен.

Съездиге алдар болдурган социалистиг хүлээлге алгаш, комбинат беш чыл планын бо чылдың ноябрь 7-де күүседирин шиитпирлээн. Ону чедип алыр төлээде, комбинаттың дирекциязы болгаш партия организациязы хөй ажылдарны кылыр апаар. Амгы үеде комбинат продукцияның чамдык ассортиментилериниң планын күүсетпейн турар. Продукцияның шынары куду болур чоруктар таваржып турар. Оон бир чылдагааны совхозтардан ажылы эрткен хирлиг сүттерниң кээп турарында.

Комбинаттың дирекциязы болгаш партия, профэвилел организациялары ажылда бар четпестерни эки билип турар болгаш оларны чайладыр хемчеглерни ажылдап кылып, амыдыралда боттандырып турар. Ынчангаш коллективтиң күштерин мобилизастап тургаш бо чылдың планныг даалгаларын күүседип шыдаар дээрзин секретарь чугаалаан.

Чөөн-Хемчик районнуң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин калбаа-биле таныжып, изии-биле деткип турарын, чер-черде болуп турар митингилерге болгаш хуралдарга партияның XXVI съездизинге алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турарын СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Т. Ш. Сарыглар** саналының эгезинде демдеглээн.

Оратор оон ынай районнуң чартык чылда чедип алган түңнелдеринге доктаагаш, совхозтар шуптузу планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткенин, районнуң бүдүрүлгелеринде, транспорт, тудуг организацияларында эки түңнелдерниң барын чугаалаан. Оон-биле чергелештир ТК-ның Пленумунуң негелделеринге дүүштүр шиитпирлээр айтырыглар болгаш ажыл-херекте четпестер ам-даа хөй дээрзин ол чугаалаан.

Республиканың механизаторлары СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин изии-биле бүрүн чүүлдүгээнүп хүлээп албышаан, партияның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш ажыл-чорудулгазының программазы кылдыр хүлээп ап турарын Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы **С. М. Мешкорудников** демдеглээн. Сельхозтехника күркому республиканың совхозтарын техника-биле хандырарын сөөлгү чылдарда элээн экижидип, хөй санныг тракторларны, ооң иштинде 200 К-ларны, автомашиналарны, комбайннарны болгаш өске-даа техниканы эккеп берген. Ооң түңнелинде көдээ ажыл-агыйның энергия-биле чепсегленгени бир ажылдакчыга онааштыр 25 аът кужу четкен, фермаларның 30 хуузу, кормоцехтерниң 48 хуузу механизастаттынган.

Ынчалза-даа ажыл-агыйларның техниказын септээрин ам-даа эвээш чорудуп, тракторларның 30, автомашиналарның 20 хуузун септеп турар. Техниканы чыып эптеттинген байдалга ажыл-агыйларга бээри эвээш, артык кезектер-биле хандырылга четпес. Совхозтарның техниказының ажаалдазын холга ап турза-даа, ам-даа ыракта четпес. Бүдүрүп турар продукцияларның чамдыызының, септелге ажылдарының шынары ам-даа куду. Моон бир кол чылдагааны материал-техниктиг баазаның хожудап турарында. «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер чамдык баазаларны ажыглалга киирерин саададып турар.

Комитеттиң бүдүрүлгелери ниити планын күүседип турза-даа, Сельхозтехниканың Кызылда, Туранда каттыжылгакыннары, Трансельхозтехниканың Кызылда, Чадаанада АТБ-лери планнарын күүсеттинмейн турар. Бо четпестер болза, комитеттиң коллегиязының болгаш партия организацияларының четпес ажылының түңнели болган дээрзин оратор айыткаш, оларны чайладыр талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглерге доктааган.

«Тудуг кезектери» комбинаттың директору **А. С. Антонов** саналының эгезинде комбинаттың ажылдакчылары аңаа болган митингиге СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин бир үн-биле деткээнин демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизин күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бедик организастыг уткуур дээш комбинаттың ажыл-ишчилери бүгү кужун салып тургаш, бо чылдың планныг даалгаларын декабрь 27-де күүсеткеш, 200 кубометр чыып эптээр бетон кылыгларны пландан ажыр бээрин хүлээнген. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын беш чыл планын күүседипкен механика цеги, бетон кудар цех болгаш өскелер-даа эгелээн. Ында кол көрдүнүп турар чүүл болза, продукция бүдүрерин көвүдедири болгаш шынарын бедидери-биле каттыштыр ажылчыннарның бүдүрүлге ажылынга киржилгезиниң коэффициентизин бедидери. Бо ажылче бригадирлер чөвүлели чугула кичээнгейни салып эгелээн.

Сөөлгү үеде дирекция, партия, профэвилел организациялары, инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылчыннар ортузунга болгаш участоктарга кижилер-биле ажылды күштелдирген, ол коллективте байдалды, күш-ажыл чурумун экижиткен. Оон ачызында комбинат чартык чыл планын продукция бүдүрерин 101,6 хуу, бараанныг продукцияны 103,1 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа комбинаттың ажылында четпестер ам-даа хөй. Иштики курлавырлар чедир ажыглаттынмайн турар, продукцияның шынары ам-даа куду. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу шоолуг кызырылбайн турар. Материал-

(Уланчызы 3-кү арында).

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

дыг база чедир хөгжүвээн, керамиктиг материалдарны, тудуг ыяжын берикчилер чедир хандырып шыдавайн турар.

Тудугжуларга кылып бээр ужурлуг материалдарывыс хөй болгаш олар ай санында немей өзүп орар. Оларны бүрүн кылып, тудугжуларга бээрин хандырар дээш чогуур хемчеглерни комбинаттың дирекциязы болгаш партия организациязы ап турар деп, директор түңнелинде чугаалаан.

— Амгы үеде бистиң чуртувустуң бүгү улустарының күзел-соруу — партияның ээлчеглиг съездизинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры — деп, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретары **А. А. Фёдоров** чугаалаан.— Ак-Довуракчылар, бүгү совет улус-биле бир дөмей, партия ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Оратор даг-дүкчүлерниң беш чылдың эрткен дөрт чылдарында чедип алганы чамдык эки чүүлдер дугайын чугаалаан. Чижээ, эрткен беш чылдың дөрт чылдарынга деңнээрге даг-дүгү бүдүрери ийи катап көвүдээн, чүък сөөртүрү өскен. Ынчалза-даа шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар дыка хөй. «Тыва даг-дүгү» үлетпүр бүдүрүлгелер комбинаттары планнарын күүсетпейн турар.

А. А. Фёдоров оон соонда четпестерни эдер, хожудаашкындан үнер дээш парткомнуң кылып турар ажылдарының дугайын чугаалаан.

Улус депутаттарының Таңды район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **Т. С. Тюлюш** бодунуң саналынга бо беш чылда районга болган өскерилгелер дугайын чугаалаан. Үлептүр бүдүрүлгези 13,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 10,5 хуу өскен. «Тыва кобальт» комбинат, хлеб заводу, Хову-Аксы АТБ-зи планнарын чедиишкинниг күүседип турар. 420 өг-бүле чаа бажыңнарже көжүп кирген. Ынчалза-даа беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринде четпестер хөй. Совхозтар күрүнеге продукция садарының беш чыл планнарын күүседиринге бергедээшкинге таваржып, капитал тудугда, чоннуң амыдырал хандырылгазында четпестерни чайладыры негеттинип турар. Оон соонда Т. С. Тюлюш районнуң ажылчы чоннарының СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин долузу-биле деткип турарын демдеглээш, партияның XXVI съездизинге уткуштур ажыл-ишчилерниң немелде хүлээлгелер ап, бедик тура-соруктуг ажылдап турарының чижектерин киирген. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ногаа өстүрүкчүлери ийи планны күүседирин, Краснояровка фермазының саанчылары социалистиг хүлээлгелеринге немей 10 тонна сүттү чыл төнчүзүнге чедир садарын хүлээнгенин ол дыңнаткан.

Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылгазының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы **И. Д. Ширипей** партияның ээлчеглиг съездизинге белеткел үезинде комитеттиң кылып чорудуп турар ажылдарынга доктааган. Телевидение болгаш радиодамчыдылгаларынга хөй санныг ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер иделкейлиг киржип, мурнакчыларның алдарлыг ажыл-херектериниң, мурнакчы дуржулга дугайын, беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле партия организацияларының ажыл-чорудулгазының дугайын чырыдып турар. Хожудап турар бүдүрүлгелерни доктаамал контрольга алган. Ынчалза-даа социалистиг чарышты чырыдарында ам-даа тодаргай система чок, дамчыдылгалар ам-даа ханы эвес болуп турарын, шүгүмчүлелдиң дээштиг болурун чедип алырының чугулазын оратор демдеглээн.

—Каа-Хемниң ажылчы чоннары июнь Пленумунуң шиитпирлерин бедик көдүрлүүшкүн, хей-аът кириишкин-биле уткаан—деп партия райкомунуң бирги секретары **В. А. Бакулин** саналынга чугаалаан.

—Олар «Съездини күш-ажылчы бедик чедиишкиннер-биле уткуулу» деп девизтиг ажылдап турарлар. А кылыр ужурлуг ажылдар, шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй деп, ол немээн. Күрүнеге дүк, эът садар талазы-биле хожудаашкын улуг, ылаңгыя ажаа эрткен кыштаглаашкында хөй мал өлгени кончуг багай салдарны чедирген. Амгы үеде четпестерни катаптавас дээш, тодаргай хемчеглерни ап турар. Кыштаглар септээр, чаа кажаалар тудар тускай бригадалар районда ажылдап турар. Сиген кезиилдезинче чүгле тускай бригадалар, звенолар эвес, район, совхозтар төптеринде янзы-бүрү коллективтер, малчыннар кирип турар. Дүжүт ажаар техника белеткели чоруп турар, ынчалза-даа ам-даа 25 хире механизаторлар чедишпейн турарындан элээн хөй техника септелгеже кирбээн. Бүгү адырларга удуртулганы, ажылды организастаарын экижидип тургаш, онгу беш чылдың сөөлгү чылын чедиишкинниг доозар, он бирги беш чылдың бирги чылында эки ажылдаарынга таарымчалыг базаны тургузар дээш, партияның район комитеди бүгү хемчеглерни алырын ол бүзүреткен.

Индирде— ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары **Г. С-М. Иргит**.

— СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунуң шиитпирлери Тываның комсомолчуларын, оолдар, кыстарын хей-аът киирген, олар партияның дээди шуулганын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуурлар— деп, ол чугаалаан. Муң-муң аныяктар бо беш чылдың сөөлгү чылының планныг даалгаларын күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар деп, ол уламчылаан. 200 ажыг кижи Ленинчи хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Ажылдап турарларның 95 хуузу ниити билигниң болгаш политиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. Амгы үеде 23 муң студентилер, 10 муң ажыг школачылар тудугларда, бүдүрүлгелерде, совхозтарда үшкү семестрин, бешки улдунун эрттирип турарлар. Оларның күш-ажылы съездиге белек болур. Ам Тываның аныяк өскени «Онгу беш чылды шалыпчы доозар—XXVI съездини төлептиг уткуур» деп девизтиг ажылдап турар.

* * *

Актив хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле докладты хүлээп алган. Ында бо чылдың болгаш онгу беш чылдың ниитизи-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир, СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, ажыл-агый органнарының сорулгаларын тодаргайлаан. Хурал оон-биле ажылын дооскан.

Латвияга Совет эрге-чагырганың катап тургустунганының 40 чылынга

40 чылдарның дургузунда Совет Латвияның экономиказы, культуразы бедик сайзыралды алган болгаш чоннуң амыдыралының деңнели көскүзү-биле бедээн.

Бо үениң иштинде республиканың экономиказы улам сайзырап быжыккан. Ында бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның ниити хемчээли 1940 чылдың деңнелинге бодаарга 43 катап, машина тудуунда, металл ажылдап үндүрер болгаш химия индустриязында 500 катап улгаткан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйында база улуг чаартылгалар болгулаан.

Латви хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери 40 чыл юбилейин шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглеп турарлар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур, онгу беш чылдың доозукчу чылының планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш республикада калбарган.

ЧУРУКТА: Ригада латыш кызыл адыгжыларның шөлү. Мурнунда— латыш кызыл адыгжыларга тураскаал.

Б. КОЛЕСНИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«Латгипропром» институт — улуг бүдүрүлге комплекстериниң, чылыг-биле хандырылганың объектилериниң, албан чериниң болгаш спортчу дериг-херекселдерниң төлевилелин кылып турар коллективтериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче) архитекторлар А. Пургайлис, Л. Тавлиди болгаш институттуң кол архитектору А. Пургайлис.

ЧУРУКТА: «Узвара» колхозтуң аныяктарының танцы коллективиниң иделкейлиг киржикчизи Иева Нимане.

В. ЛИСИЦЫННЫҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

Тарааларның чайгы ажаалдазы

Хайныккан иш

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң механизаторлары чайгы куруктурулга андарылгазын чогуур үезинде эгелээш, ону шынарлыг болгаш бедик агротехниктиг негелдеге дүүштүр чорудуп турар. Ам совхозтуң шөлдеринде ажыл хайныккан.

Механизаторларның кол сорулгазы болза, чайгы андарылганы чогуур хуусаазындан озалдатпайн, өл-шык болгаш чемиштиг бүдүмелдер мөөңнештирилгезин үезинде чедип алыры болур. Шөлдерниң бок үнүштери-биле демиселди күштелдирген. Ынчангаш Ак-Шаттың болгаш Кызыл-Хадының шөлдеринде кукуруза база тараа культуралары элээн өзүп үне берген 250 гектар чериң бок үнүштерин узуткап, илииртээн, чайгы куруктурулганың 500 гектар черин андарган. Бок үнүштерни узуткаары-биле 400 гектар тарылга шөлүнде гербицидтерни чаштырган.

Кызыл-Хадының шөлдеринде кукуруза, ногаа дээш өске-даа культуралар тараан 780 ажыг гектар черниң чайгы суггарылгазын 500 гектар чедире бергеннер. Оон ангыда база-ла ол девискээрде бугасумун уннарының чоогунда, талдар, чырааларда, алаак, шөлдерниң чайгаар бүткен 120 гектар шөлүн ийиги удаа шынарлыг суггарып дооскан. Чайгы суггатта Монгуш Бак-оол биле Куулар Чингир-оол олар эки ажылдап, суггарылганың хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Ак-Шатта чайгы куруктурулга андарылгазында механизатор Тюлюш Бады хүн нормазын үргүлчү 110-120 хуу күүседип келгеш, механизаторларның аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ХҮНДЕ-ЛЕ 700-ТҮ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхоз бо чылын 13 муң улуг хойну кыргыыр ужурлуг. Бо ажыл-агый хой кыргылдазын чаа арга-биле организастаан. Кара-Хаак суурнуң кедээзинде кыргылда пунктузунда электрилиг 36 машинаны тургускан. Ынчалзажок ында ажылдап турар кижи чүгле 15. Оларның 10-ну хойну кыргыыр, а арткандары дүктү класстап сорттаар, савалап тырып боодалдаар.

— Пунктуда 36 машина белен бар-дыр, оларның чамдызы чүге анаа турарыл?— деп, хойну дүрген кыргыырының конкурстарынга алды удаа республика чемпиону болуп келген Монгуш Доржуевич Алдын-оолдан айтырдым.

Ол мынчаар тайылбырлады:

— Мында күш-ажылды чаа ёзу-биле организастаан. Совхоз эң-не эки кыргып билир 10 мастер-биле керээ чарып алган. Ынчангаш чүгле олар кыргып турар. Ындыг чаа арга кыргылданың шынарлыг болурунга, ажылды дүрген темпилиг чорударынга эки-дир. Бис он кижи совхозтуң 13 муң хоюн 20 хонук дургузунда кыргып доозар деп керээ чарып алдывыс. Ону ынчаар доозарының аргазы бар. Чүгле чаъс-чаашкын болгаш өске-даа бистен хамаарышпас чылдагааннар ажылды саададыр-дыр. Оон башка бис саадатпас бис.

Бригада керээзи-биле хой кыргылдазын организастаары ажылды дыка дүргедеткен. А кол-ла чүве — дүктү мастерлерниң шынарлыг кылдыр кыргып турары.

Моон мурнунда чылдарда керээ чарбайн, ниитизи-биле кыргып турда, машина болгаш кижи хөй-даа болза, хой кыргылдазы бүдүн чартык ай узамдыгып келир турган. Оон түңнелинде дүктүң чидирии улуг болур, шынары кудулаар. Чүге дээрге, ажылга электрилиг хачы-биле кыргып билбес кижилерни хаара тудар, оон ангыда хол хачызы-биле база кыргыыр турган. Ам чүгле мастерлер кыргыыр болган.

—Эрткен чылдарныынга бодаарга, ам керээлиг ажылдың ачызында кыргылданы 25 хонук эрте доозуп болур аргалыг апарган—деп, пунктуның учётчиги Сергей Маадыевич Бүрүнней чугаалады. — Бо демдеглел дептеринден көрүнер даан. Республика чемпиону чораан Монгуш Алдын-оол хүнде ортумаа-биле 70—100 баш, Маады Дамбаевич Бан-оол 60—80 баш, Николай Колевич Энчейбен 50—70 баш хойну хүнде кыргып үндүрүптер-дир. Ынчангаш хүнде-ле пунктуга 700 хойну кыргып тур бис. Хүнде бир кыргыкчының электрилиг хачы-биле кыргыыр дүгүнүң нормазы 47 кг. А херек кырында бистиң бригаданың оолдары 150—200 кг чедирип турар. Ажылдың кайы хире бедик бүдүрүкчүлүү оон тодаргай-дыр.

Кыргылда эгелээнден бээр эрткен 6 хонук дургузунда 4500 хире хойну кыргып үндүрген. Оон 14,5 тонна дүктү савалааш дужааган. Кыргыттынган хойну чуп турар тускай бригада база бар.

К. АРАКЧАА,

«Шынның» тускай корр.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БОНН. Францияның президентизи В. Жискар д' Эстэнниң албан ужурунда аян-чоруу ында эгелээн. Францияның болгаш ГФР-ниң удуртукчуларының ужуражыышкынының хүн айтырыында— Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында харылзаалар, ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээниң талазы-биле чаа совет санал-биле холбашкан айтырыглар боор турар.

Канцлер Г. Шмидт «Шпигель» журналдың айтырыгларынга харылааш, ол саналга хамаарыштыр ук эгелекчи санал «чугула базым» болган деп медеглээн.

* * *

ЛИССАБОН. Португалияның күрүне садыг флодунуң ажылчыннары чугула тиилелгени чедип алган. Олар бүгү-ниитиниң ийи хүннүг ажыл соксадыышкынын кылгаш, бүдүрүлге ээлерин чугаалажыышкыннар столунуң артынга олурарынче албададкан. Португали далайжылар боттарының материалдыг байдалын экижидерин болгаш ажылдаарынга таарымчалыг чүүлдерни тургузарын чедип алыр дээш демисежип турарлар. Чедиишкиннер турза-даа садыг флодунуң профэвилелдери эргежок чугула апарза, база катап ажыл соксадыышкынныг демиселди эгелээр дээш чаңгыс эптиг болгаш быжыг туруштуг болурунче адырның бүгү ажылчы чоннарын кыйгырган.

* * *

ДАМАСК. Сирия биле Вьетнам Мурнуу-Чөөн Азияда болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалдар айтырыының талазы-биле дөмей туружту ээлеп турарын аңаа болган парлалга конференциязынга ВСР-ниң президентизиниң тускай төлээлекчизи, ВСР-ниң информация органнарының ажылының база даштыкы чурттар-биле культурлуг харылзаалар талазы-биле харысаалгалыг министр Фан Хиен чугаалаан.

Израиль агрессияга удур, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерин хамаарышпас күрүнени тургузарынга чедир катап тургузары дээш Сирияның демиселин Вьетнамның деткип турарын ол демдеглээн.

САР-га аян-чоруунуң үезинде ВСР-ниң президентизиниң төлээлекчизи президент Х. Асад-биле, премьер-министр А. Р. Касм болгаш даштыкы херектер министри А. Х. Халдам-биле чугаалажыышкыннарны база кылган.

* * *

КАБУЛ. Кабулдуң сөөлгү кезээнде Марванмина дээр чаа микрорайоннуң баштайгы бажыңының тавааны салырының ёзулалы болган. Ниитизи-биле ол микрорайонга 4.230 квартиралыг 227 бажың туттунар. Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле Кабулда тургустунган бажың тудар комбинат ол бажыңнарның кезектерин кылып бээр. Чаа микрорайон муң-муң афганнарны амгы үениң чурттаар черлери-биле хандырар.

* * *

ДЕЛИ. Бо чылдың төнчүзүнге чедир чери чок 20 муң хире тараачыннар Индияның Хариана штадындан черни алыр. Штаттың чазааның кол министри Бхаждап Лал Чандигахка болган парлалга конференциязынга ол дугайын чугаалаан. Көдээге чер чаартылгазын кылырын көрүп турар 20 чүүлдерден тургустунган программаны ёзугаар Харианда помещиктерниң артыкшылдыг черлерин, хураагаш, көдээ ядыыларга үлеп берип турарын ол демдеглээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИН СОКСАДЫР

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «ССРЭ биле ГФР-ниң удуртукчуларының чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайында» документизин делегейниң солуннары болгаш хөй-ниитизи тайылбырлап, чугаалажырын үргүлчүлевишаан. Ийи тала чугаалажыышкыннарның түңнелинде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары эргежок чугула, болдунар болгаш ажыктыг чорук болур деп дорту-биле медеглээш, ол делегей харылзааларынга эң кол чүүл болзун дээш аңаа бүгү хемчеглер-биле идиг кылырынга боттарының чүткүлдүүн илереткен деп тайылбыр чүүлдерде демдеглеп турар. Тайбыңны болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче болгаш чепсегленииишкинниң дужүүреринче угланган, оон-биле кады ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээнге хамаарышкан хөй-хөй чаа идеяларны болгаш тодаргай саналдарны Совет Эвилелиниң өмүнээзинден Л. И. Брежневтиң идиин үндүргенин болгаш оларның делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыын чер болганда онзалап демдеглеп турар. Ол саналдар Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турарын дыка хөй хайгааракчылар айтып турар.

ССРЭ-ниң чаа саналдары Европа дипке болгаш бүгү делегейге-даа хамаарышкан айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар кылыр өрукту ажыдып турарын Чехословакияның «**Руде право**» солуну мурнуку чүүлүнде айыткан. Канцлер Г. Шмидт-биле ужуражыышкынының үезинде Л. И. Брежневтиң кылганы чаа идеялары болгаш тодаргай саналдары Европада ортумак ыракшылдың чепсээниң дугайында айтырыгны шиитпирлээриниң эң шын оруунуң талазы-биле Совет Эвилелиниң оон мурнунда илереткен туружун база катап бадыткаан.

Чаа совет саналдарының утка-шынары долузу-биле билдингир деп югослав солуну «**Политика**» бижээн. Тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң ол калбак эрге-ажыктарын Москва ортумак ыракшылдың ракеталарының дугайында чугаалажыышкыннарны мурнуку базазын америк ядролуг чепсектери болгаш СБК-2-биле кончуг шын холбаштырып турар.

ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң удуртукчуларының Москвага чугаалажыышкыннары чүгле эргежок чугула эвес, харын база Европага тайбыңның хандырарының тодаргай кезээ болганын тайбыңның немец эвилелиниң директорадының кежигүнү **Лоренц Кнорр** чугаалаан. Чавырылдырыышкын политиказын чорударынче болгаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел шиитпиринде айыткан чүүлдерни херек кырында боттандырып чорударынче Москвага болган чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң чүткүлүнге байыр чедирер ужурлуг. Делегейниң маргылдаалыг болгаш нарын айтырыгларын чугаалажырының аргазы-биле шиитпирлээриниң политиказы политиктиг чавырлыышкынны шериг талазы-биле чавырлыышкын-биле быжыглаарын күзеп турар бүгү кижилерниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының кол сорулгазы тайбыңны хандырары болгаш быжыглаары боор турарын фин «**Кансан уутисет**» сагындырып турар. Ол солун чаа совет саналдарының чугула ужур-дузазын демдеглээш, барыын чүк күрүнелериниң чазактарын харысаалганы медереп билиринче болгаш Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар чаа совет саналдарга чаагай тура-соруктуң ёзузу-биле харылаарынче кыйгырган. Совет саналдарны Барыын Европаның хөй-хөй чурттары калбаа-биле деткиир дээрзинге чигзинмейн барып болурун фин «**Суоменмаа**» солуну бижээн.

Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында дүшкүүрлүг байдалды чымчадырынга идиг кылыр дээш чугаалажыышкыннарны калбартырының эргежок чугулазын Совет Эвилели база катап сагындырган, деп итали «**Унита**» солун бижээн.

Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээнге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле Л. И. Брежневтиң кылган саналдарын америк «**Филадельфия инкуайрер**» солун «эң-не эргежок чугула саналдар» кылдыр тайылбырлап бижээн. Ол саналдар муңгаштаалып, мунчулган байдалдан уштунарының оруун айыткан болгаш бо айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарны кылып эгелээринге ССРЭ-ниң көзүлдүр-ле белениң көргүзүп турар-дыр деп, ол солун редакция чүүлүнге онзалап демдеглээн. «Ындыг чугаалажыышкыннар эргежок чугула, чүге дээрге, ядролуг дайынны баш удур болдурбазының айтырыгларын шиитпирлээри олардан эвээш эвес чергелиг-биле хамааржып турар» деп, солун түңнелинде айыткан.

«**Джапан таймс**» (Япония) солун чаа совет саналдарга байыр чедиргеш, АКШ-ты болгаш өске-даа барыын чүк чурттарын ол саналдарны ханы харысаалгалыы-биле көөрүнче кыйгырып турар.

(СЭТА).

КЫДАТ КРИЗИСТЕ ТАВАРЫШКАН

ЛУАНДА. (СЭТА). «Кыдат болгаш империализмниң системазы» деп чүүлүнге «Жорнал ди Ангола» солуннуң демдеглээни болза, Пекин удуртулганың улуска удур, реакчылыг политиказының, оон иштики чөрүлдээлериниң чылдагааныындан Кыдат бо үеде политиктиг, социал-экономиктиг болгаш идеологтуг кризисте таварышкан.

Ам келир беш чылдың эгезинде кыдат улустуң материалдыг байдалы 50 чылдарның эгезинде турган деңнелге хевээр артар деп, ол солун бижээн. Чуртта ажыл чоктарның саны 20 миллион кижиге четкен. Келир үеде ажыл чоктарның армиязы чыл бүрүде барык 10 миллион кижиге көвүдээр.

Кыдаттың көдээ ажыл-агыйының болгаш үлетпүрүнүң бууралгашкынның байдалынга таварышпаан чаңгыс-даа адыры херек кырында чок дээрзин «Жорнал ди Ангола» демдеглээн. Чурттуң бүдүрүлге күчүлериниң 20-ден 30 чедир хуузун электри энергияның чедишпезиниң ужурунда ажыглавайн турар.

Кыдат удуртукчуларының бодалы-биле алырга, чуртту мурнакчы чурттарның санынга киирер ужурлуг 1976—1985 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң он чыл планы бүттүнмес план кылдыр бүрүн арткан болгаш ам ону өске план-биле солаан. Пекин удуртулганың ындыг политиказы келир эки үеге кыдат улуска кандыг-даа идегелди бербейн турар деп, ол-ла солун демдеглээн.

Делегей капитализми чиик хөлезилиг ажылчын күжүн болуруң эрге-ажыктарынга ажыглавышаан, кыдат рынокче, экономиканың янзы-бүрү адырларынче улам-на иделкейлиг-биле шургуп кирип турар. Кыдат ажылчы чоннар Пекин удуртулганың бүгү бууралгашкыннарының чылдагааныында дыка берге байдалга таварышканын солун айыткан.

Кыдат улустуң ындыг ядарангай, түреңги байдалының база бир чылдагааны болза чурттуң милитаризация болурун солун айыткан. Чурттуң бюджединиң хөй кезиин шериг сорулгаларынга киирип турар. Армияның ажаалда-тежээлинге, боо-чепсекти садып алырынга болгаш бүдүреринге Кыдаттың чарыгдалдары 1978 чылдыы-биле деңнээрге, 1979 чылда 20 хуу көвүдээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ болгаш оон чамдык эвилелчилери ам Кыдатка саң-хөө болгаш садыг талазы-биле артык эргелерни тывсырып далажып турар деп, Парижте үнүп турар «Африк-Ази» журнал демдеглээн. Кыдатка ындыг кичээнгейни салып турарының чылдагаанын айытпышаан, ол журналдың бижээни: Ам Пекин бакка сурагжаан «стратегтиг үнелиг чүүлдерниң рыногу» дээр чүведе Совет Эвилелиниң кол дайзыны болуп, Картер-биле болгаш Пентагоннуң эң-не дайынзырак идегеттери-биле хол-холундан туттунчуп алгаш чоруп турар. Даштыкы монополиялар кыдат экономикаже шургуп кирип турар.

Кыдат экономиканың аар-берге байдалын айытпышаан, «Африк-Ази» журналдың демдеглээни болза, ында байдалды «сезиглеп болурундан» артык улам ундаранчыг апарган. Кыдатка «ашты тиилээн» дугайында хоозун шуугаалыннар үр үеде үргүлчүлеп турган. Ынчалза-даа бөгүн бо бодалды боттуу-биле эде көөр ужурлуг, чүге дээрге, кыдаттарның хөй нуруузунуң мурнунга берге айтырыг тургустунган. Чоннуң хөй нуруузунга ашты ажар тиилелгениң кол чүүлү болур ристиң хемчээли дыка эвээжээн. Кыдат тараачыннарга тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары, чемишчидилгелер, уреалиннер чедишпейн турар.

Репортаж

Тываның дээринде Л-410

Партияның болгаш Совет күрүнезиниң хүн бүрүнүң сагыш салыышкынының ачызында бистиң республиканың агаар транспорту улуу-биле хөгжүп турар. Чыл келген тудум-на агаарга чүък болгаш пассажирлер сөөртүлгези улам көвүдеп турар.

Мырыңай чоокта чаа амгы үениң эң болбаазырангай ЯК-40 деп самоледун алган бис. Оон соонда Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва биле Кызыл аразынга ТУ-154 деп самолеттуң агаар оруу ажыттынган. Моон мурнунда үеде найысылалга поезд-биле 4—5 хонуп чорааш, чедип турган болзувусса, ам күчүлүг ТУ-154-түң ачызында эртенги чемни Кызылга ишкеш, Москвага дүъштеки чем чип орар аргалыг бис.

Июльдуң 8-те бистер база бир чугула болуушкунның херечилери болдувус. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалында республиканың агаар флодун сайзырадырын база онзалап айыткан. Аңаа дүүштүр Красноярскиниң хамааты ужар чүүл эргелели Тыва авиаотрядка келир үеде АН-2 дээр самолетту солуур чаа салгалдың чурт иштиниң агаар оруунга ужар Л-410 дээр пассажир самоледун тускайлаан.

Июльдуң 8-те Кызылдың аэропортунга республика найысылалының ажылчы чоннары, партия, совет ажылдакчылар, ужудукчулар болгаш өске-даа чон хөйү-биле чыылган. Найысылалдың агаары ындыг-ла эки эвес, бөлүк-бөлүк бөкпек кара булуттар ооң дээринге диргелип кел чыткан. Ынчалза-даа бистиң чанывыска турган ужудукчулар Л-410 дээр самолет мындыг агаарга безин торулбас деп чугаалажып турар болдулар. Таптыг-ла 16 шак, чаа самолеттуң шенелде рейзиниң кээр дээн үези. Аэропортта ынай-бээр чоруур дээн өске черлерден келген пассажирлер, Кызылдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери турганнар. Ол-ла үеде СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар, СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери болгаш өскелер-даа самолёт хонар шөлге чедип келген.

Хенертен дээрден бир янзы дааш дыңналган соонда булут артындан шүүргедээн хартыга дег ак-чайт өңнүг ийи моторлуг самолет Кызылды бир дескингеш, чавызап балып олурган. Ол аэропорттуң кырынга чавызап бадып келгеш, хенертен база катап дээрже дүндүүштелип үне берди. Ол дээрге чаа самолеттуң онзагай байдалын оон экипажының чыылганнарга сонуургадып турары болган.

Удавааанда ол Кызылдың кырынга база бир дескиниишкинни кылгаш, чавызавышаан хонар шөлче углапкан. Оон дугуйлары черге деггеш-дегбээн ышкаш сагындырган соонда кезек 100 ажыг метр халып чоруй, хенертен доктаай берди. Ол болза Л-410-нуң база бир онзагай шынары-дыр. Самолет чүгле 350 метрден безин ашпас асфальт-бетон шөл чок, аңаа-ла оргу шөлге хонар болгаш оон ужуп үнер аргалыг. Чогум-на ынчангаш бистиң республиканың бичии аэропорттарынга ол самолет дыка таарымчалыг...

Самолет аэровокзалдың чанынга келгеш, доктаай берди. Ооң ийи моторларының хүртүлери тырыкыланмайн барган соонда, самолёттуң эжиин ажыттына берген. Оон командири болгаш ийиги ужудукчузу үнүп келген.

Красноярскиниң хамааты ужар чүүл эргелелиниң начальниги А. Т. Халин, республиканың удуртукчуларынга чаа самолеттуң Красноярскиден Тыва АССР-же техниктиг баштайгы ужудуушкунунуң чедиишкинниг эрткенин болгаш ындыг самолетту республиканың иштики агаар оруктарынга ужудуушкунун эгелээринге белеткелдиң дооступ турарын илеткээн.

Самолетту Саян ажыр шенеп ужударынга киришкен, Красноярск эргелелиниң ужудулга-штурман килдизиниң начальниги Д. А. Ширяев чаа самолеттуң техниктиг тургузуунуң дугайын чыылганнарга сонуургаткан.

Л-410 дээр самолеттуң ийи моторунуң бирээзи-ле 640 аът күштүг, шакта 350 километрни эртип болур. Ынчангаш ам Кызыл — Мугур-Аксы аразынга АН-2 1 шак 50 минутада ужуп турар болза ол самолет ол хемчээлди 45 минутада эртер. Ол 3—4 километр бедикке ужуп, көдүрлүр аргалыг.

Чаа самолеттуң радио дериг-херекселдери эртем-техниканың сөөлгү болбаазырангай аргазы-биле кылдынган. Самолет 15 пассажирлерни бүгү-ле ап чоруур чүъгү-биле албышаан ужар аргалыг. Ужудуушкун үезинде пассажирлерниң орар сандайларын таарымчалыг, каас-чараш кылдыр кылган.

Дараазында СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чүве чугаалааш, Тываның чечектелиишкинин, оон бүдүрүкчү күштерин улам хөгжүлдезин дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрү сагыш салыышкыны дээш ажылчы чоннуң мурнундан өөрүп четтиргенин илереткен. Аңаа харыы кылдыр Тываның ажылчы чоннары оңгу беш чылдың сөөлгү чылының планының даалгаларын чедиишкинниг күүседир болгаш СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш кызымаккай ажылдаар ужурлуг деп онзалап демдеглээн.

Митинг соонда Л-410 самолет найысылал аэропортундан каш-даа катап көдүрлүп үнүп, хонгулаан. Ол болза чыылганнарның оон-биле агаарга сонуургалдыг селгүүстээшкинин кылып турганы ол.

Удавас бистиң республиканың чамдык районнарының чурттакчылары чаа самолеттуң ажыын көре бээрлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: шенелде ужудулганың удуртукчузу Д. А. Ширяев чедиишкинниг ужутканын рапорттап турары; Л-410 Тыва черде.

Авторнуң фотолары.

Өңнүктерниң үнү

Тывада музыкалыг чайның сөөлгү концерти бөгүн республиканың хөгжүм-шии театрынга болур. Ооң киржикчилери Тываның аңгы-аңгы районнарынга боттарының уран чүүлүн бараалгадып, чоңга музыка чогаалын тайылбырлап база боттары ажылчы чоннар-биле солун ужуражылгаларны кылып, сеткилден ыравас сактыышкыннарны алган.

Музыкалыг чайның киржикчизи, чогаалчы Константин Ибряев уттундурбас ужуражыышкыннар дугайында чаа шүлүктерни бодунуң блокнодунда бижигилээн.

Ооң чаа бижээн бир шүлүүнүң тыва дылче очулгазын номчукчуларга бараалгаттывыс.

Константин ИБРЯЕВ

ЭКИИ, ТЫВА

Эгиир шагдан эки билир
Эргим терел кижим ышкаш,
Сээң-биле амыр-мендим
Сеткилимниң ханызындан
Солчуп тур мен, эргим Тыва,
Солаңгылыг чырык-тыр сен,
Экии, Тыва!

Хайыралыг найыралдың
Каас-чараш кызыл чечээн
Белек кылдыр меңээ сундуң,
Белдер кежир хөлегелиг,

Меңгилерлиг сыннарың мээ
Сүржүп алган тевелер дег,
Сүрлүг кестүп тургулаар-дыр,
Экии, Тыва!

Чиңгир ногаан делгемнериң,
Чиндигир көк ээимнериң
Өөрүшкүлүг херел чырыын
Өөмге баргаш, чоктаар боор мен,
Экии, Тыва!

Ада-чурттуң кезии-дир сен,
Аалчың меңээ эргим-дир сен.
Хүлер хүрең шырай арныг,
Күштүг чурттуң төлдери бис,
Экии, Тыва!

ОЛИМПИАДА—80-НИҢ КОЛ СПОРТЧУ АРЕНАЗЫ

— Олимпиада-80-ниң спортчу маргылдааларының кол төвү болур Лужниктерде стадион олимпийжилерни хүлээп алырынга белен-деп, В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң директору **Виталий Сильчев** ПМА-ның корреспондентилеринге чугаалаан.—Ук комплексте «Найырал» деп чаа улуг спорт ордузу немешкен, оон аңгыда өске-даа спортчу дериг-херекселдерге чугула чаартылгаларны кылган. Улуг спортчу арена база чаартынган. Ук арена Олимпиада-80-ниң эң изиг точказы болур: аңаа Олимпий оюннарын ажыдарының болгаш хаарының ёзулалдары, чиик атлеттерниң маргылдаалары, бут бөмбүүнүң талазы-биле сөөлгү ужуражылгалар эртер, ол ышкаш аът спортунуң талазы-биле нацияларның шаңналын база аңаа ойнаар.

Улуг спортчу арена июньнуң ортан үезинде болур-чогуур шылгалданы эрткен. Чүл дээрге аңаа чиик атлеттерниң Олимпиада мурнунда шенелде маргылдаазы болуп эрткен. «Тартандан кылган чаа орук черле эки-дир, аңаа канчаар-даа дүрген маңнап болур-дур» —деп, Надежда Мучта-Олизаренко чугаалаан. Ол болза улуг үнелээшкин, чүге дээрге Надежда Лужниктерге 800 метрниң чадаг чарыжынга чаа делегей рекордун тургускан. Черниң бедиин халыыр талазы-биле бирги черни ээлээн Куба чурттуг Франциско Хентелис, 10000 метр чарышка кымга-даа четтирбээн эфиоп Толосса Кото болгаш өске-даа даштыкы спортчулар ук арена ны база бедик-биле үнелээннер.

Улуг спортчу аренага 103 муң ажыг кижи янзы-бүрү спортчу маргылдааларны көрүп болур. Оон трибуналарында мурнукузунга бодаарга, чаа, таарымчалыг олуттарны кылган. Өңнүг телевидение дамчыдылгаларын чорударынга чугула бирээзи-ле 3500-4000 люкс күчүлүг 86 метр бедик дөрт чырыдылга мачталарын тургускан. Венгрияның «Электроимпекс» деп фирмазы Улуг спортчу аренага ийи электротаблону дерээн, ук электротаблолар чүгле бижимел информацияларны бээр эвес, харын бүгү-ле спортчу маргылдааларның өңнүг дамчыдылгаларын боттандырар.

Парлалга ажылдакчыларының, судьяларның олурар черлерин, ол ышкаш чада-олуттар адаанда тон азар, чунар черлерни, медицина төвүн база бүрүнү-биле эде дерээн. «Олимпиада» деп АСУ системазын база-ла Улуг аренада тургускан. АСУ талазы-биле ажылдарның удуртукчузу Виктор Ивановский мынча деп чугаалаан:

— Чиик атлеттерниң Олимпиада мурнунда маргылдаазы ук системаның канчаар ажылдаарын хынап көөр арганы биске берген. Маргылдааларның ол-бо хевирлериниң түңнелдерин үндүрген ЭВМ-ниң протоколдарын журналистер ынчан финиш сөөлүнде каш-ла минута болгаш ап турган. Олимпиада үезинде бис протокол бүрүзүн 5000 кезек кылдыр көвүдеткеш, тарадыр апаар бис. Ону бүрүн күүседип болурунуң аргазын Лужниктерге эрткен маргылдаалар бадыткаан.

Улуг спортчу арена ның кызыгаарлары алгаан: аңаа немей тускай павильоннарлыг, шириктеп туруп кылган шөлдерлиг, секторларлыг болгаш оруктарлыг ийи тренировка ядроларын тудуп тургускан. Аңаа чиик атлеттер боттарының маргылдааларынга хостуг белеткенип болур. Павильоннардан аренаже баар оруктарны тускай галереялар дамчыштыр кылган. Секторларны маргылдаа эрттирер черлерде ышкаш, ындыг материал-биле шыпкан.

Лужниктерге Олимпиада мурнунда эрткен маргылдааларга арбитрлерниң ажылын чиигедир техниктиг дериг-херекселдерниң шенелделерин база кылган. Ылаңгыя черниң бедиин даянгыыштыг халыыр спортчуларга планканы чартык автоматтыг арга-биле тургузарын, черниң узунун халыырының болгаш тройной халыышкынның түңнелдерин үндүрер приборларны хынап көрген. Ону болгаш өске-даа дериг-херекселдерни Олимпиадага Москваның энергетика институдунуң студентилери чогаадып тургускан.

600 совет, 300 даштыкы спортчулар киришкен маргылдааларга көргүскен рекордтар, бедик түңнелдер Улуг спортчу арена Олимпиада-80-ге бүрүн белен дээрзин бадыткаан.

Эдвард **АСЛАНЬЯН**,
Алексей **СРЕБНИЦКИЙ**.

«БАЙЛАК» ЛАГЕРЬДЕ

Көдээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң «Байлак» пионер лагери Чагытай хөлдүң эриинде чечек шыпкан чараш аянда турар. Ында районнардан малчыннарның, механизаторларның, тудугжуларның уруглары дыштанып турар. Оларны пионер вожатыйлары, кижизидикчи башкылар үргүлчү хайгаарап, янзы-бүрү бөлгүмнерде хаара туткаш, өөредип, дыштандырган.

Келген ада-иелер-биле лагерьниң начальниги Алдын-кыс Сувановна Сарыглар эптиг ээлдээ-биле чугаалажып, уругларның канчаар дыштанып турары-биле таныштырып турган.

Лагерьде 280 ажыг уруглар арыг-силиг өрээлдерде чурттап турар. Оон ыңай ында ийи каъттыг бажыңда «Хүлүмзүрүг» деп пионер клуву ажыттынган. Клубта ойнаар залдар, библиотека, пионер өрээли бар. Аңаа уруглар солун номнар номчуп, шыдыраалап турар.

Лагерьниң улуг вожатыйы Зоя Оюн пионер өрээлин көрүштүг, утка-шынарлыг кылдыр дерип, план ёзугаар солун болгаш ажыктыг ажылдарны кылып келген. Изиг хүннерде хөлге баргаш, башкыларның хайгааралы-биле уруглар эштип, элезинге даганып дадыгып алганнар.

Уругларга аъш-чемни оларның ынак повары Елена Андреевна Пегуркина кылып берип, ак сеткилдии-биле ажылдап турар. Ам ийиги сезон эгелээн.

К. ХЕРТЕК.

ЧАРЛАЛ

СЭКП обкомунуң политиктиг чырдыышкын бажыңынга бөгүн «Делегей байдалының дугайында» деп ээлчеглиг лекция болур. Экономиктиг эртемнерниң доктору, профессор В. Д. Попов (Москва хоорай) номчуур.

Эгелээри 19 шакта.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 10-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — **«Жак Оффенбах».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы — **«Дээрги Шуфлери».** 12.00 — **«Харыыланар, горнистер!».** 12.30 — **«Иван Ефремов. Чогаалдар арыннары».** 13.15 — Ленинградтың күрүне филармониязының Академиктиг симфония оркестри М. Глинканың чогаалдарын күүседир. 13.55 — Медээлер. 14.00—16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — Чурттуң телевидение студияларының документалдыг фильмнер программазы. 16.50 — Уругларга фильм. **«Жар — Далайжы»** (Болгария). 1-ги, 2-ги сериялары. Хөй сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.45 — **«Орус чугаа».**

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — **«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».** Дамчыдылга. 18.55 — **«Вектерниң салгалы».** Документалдыг фильм. 19.05 — **«Найырал».** Моолга улусчу революциязының тиилээн хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. 19.35 — Телемедээлер. 19.45— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.55—Латвияга Совет эрге-чагырганың тургустунганындан бээр 40 чылынга. **«Мен база ол ырны сенээ ырлап бээйн».** Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 20.15 — **Бөгүн делегейде** 20.30—**«Бо хостуг делегей».** Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.40 — **«Жак Оффенбах».** 3-кү сериязы—**«Дээди герцогиня».** Хөй сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 22.30 — **«Үе».** Информастыг программа. 23.05—01.15 — **«Беш тырыкы».** Делегейниң болгаш Европаның олимпий оюннарының чемпионнары — совет спортчулар биле ужуражылга. Чапсарда—**«Бөгүн делегейде»** Информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — **«Арфа үнү дыңналып тур».** Фильм-концерт. 18.25 — **«Делегейниң шыырак шыдыраачылары».** Дамчыдылгага Н. Гаприндашвили, М. Чабурданидзе, Н. Александрия болгаш М. Ботвинник киржир. 19.10— **«Латвияга Совет эрге-чагырганың тургустунганындан бээр 40 чылынга».** Документалдыг фильмнер программазы: **«Рига — Совет Латвияның найысылалы», «Стучка. Үш эге».**

КЫЗЫЛДАН

19.55 — **«27-ги долу эвес».** Телешии. 20.50—21.40 — **«Тывада музыкалыг чай».** Концерт.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮЛЬ 10-ДА

«ПИОНЕР»: «Айлаң-куш» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00. «Бичии, чараш суур» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бургунд өг-бүлезиниң чажыды» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Орай кат» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Спорт дугайында баллада» 14.00, 15.50, 17.40, 20.00 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге дымыраадыр чаар. Соңгу-барыын углуг хат күштелгенде секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 30—35, чамдык районнарга 23—28 градус изиг болур.

Кызылга база шокар булуттаар, чаъс чаар. Агаарның температуразы 35—38 градус изиг.

ШОНЧАКТЫГ УРЖУК

Суд соонда

1978 чылдың апрель 21. Дүнекиниң бир шак үези. Удаан хоорай ыржым-шыпшың. Кудумчуларда хүндүскү ышкаш даап-шимээн болгаш хөй шимчээшкин чок. А чүгле ында-хаая милиция, КАИ машиналарының болгаш ырак-узак чораан орайтаан ийи-чаңгыс автомашиналарның ол-бо кудумчуларда даажы дыңналыр, карактарының оттары кыскылаар. Ажылчы чоннуң дыжын камгалаан шагдаа ажылдакчылары ындыг дүне безин удувас!

Кызылдың шагдаа ажылдакчылары апрельдиң ол дүнезинде биеэги ышкаш, база-ла серемчилелин кошкатпааннар. Корум-чурумну көрүп, тус-тус туруштарынга оваарымчалыг хайгыылдап тургулаан. Ол душта чолаачы аныяк оол өөрү-биле кады «кылан-караны» дүш-чок пактап орган. Дашканы божуткан саңында-ла үву дынзып, от-көсче-даа халыыр чыгыы апарганнар. Аныяк оолдуң хөлгези ылгын «Волга» (№ 28-50) белен. Сөөлгү дашканы божутчуп, эзеңгизин дынзыдыпкаш, хөлгезиниң дынын дынзыг тудуп олурупкан. Хоорайның үстүкү ужунда автобустар доктаар чер — Восток таварты уулдап баткан. Ол чоок-кавыга дежурныйлап чораан шагдаа ажылдакчылары «теңек аараан» ол «Волганы» эскергеш, милицияда олурар дежурныйже рация-биле доп-дораан дамчыдыпкан. А оон хоорайның бүгү-ле дежурный пунктуларынче ол эзирик чолаачыны доктаадып тударын дужааган.

Ол-бо кудумчуларга хайгааралга чораан дежурный шагдаа машиналары мигалкаларын (чивеңнээр медээ от) ажылдадыпкаш, орук дозуп тургулапкан. Автовокзал чоогунга турганнар ону доктаадырга тоовайн, харын бастырып каг часкаш, хат-шуурган дег эрткен. Эзирик чолаачы кудумчуга шакта дүргени 90 километр халдып чораан. Ол Каа-Хем биле Ленин кудумчуларының белдиринге турган шагдаа ажылдакчыларын база-ла бастыргы дег эрткеш, Ленин кудумчузун кудуу каракпадып баткан. Демги шагдаа машиналары «Волганы» сүрүпкеннер.

Ол душта милицияның УАЗ-469 (№ 63-73) деп автомашиназының чолаачызы Ч. Ооржак капитан Н. Грищенко-биле хоорайның бүгү-ле дежурный постуларын эргип хынап чорааш, обком бажыңының чоогунга келгеннер. Олар база-ла «Волгалыг» эзирик чолаачыны баш дозуп тударын рация дамчыштыр дыңнааптаннар. Чивеңнээр отту ажылдаткаш, олар Ленин биле Октябрьская кудумчуларының белдиринге кедеп турупканнар. Кезек болганда Гастелло аттыг парктың аксында ээтпекке бо көстү хонуп келген. Дозуп турганнарже ол кулак чок хөме эттеп орган. Карак чивеш аразында, ийи кошкар үскүлешкен дег, чик-ла дээн. Чолаачы Ч. Ооржак асфальтыже кабинадан ушта согунналы берген...

«Волганы» сүргеннер дораан бо келгеннер. Ооржак асфальтыда шимчеш дивейн чыткан, а эзирик үүлгедикчини, удурланып турда-ла, капитан Н. Грищенко күш-биле тудуп алган. Ол дээрге «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг участогунуң чолаачызы В. Кудрин дээрзи болган. А кемдээн чолаачы Ч. Ооржак эмнелгеге бир неделя иштинде миннишкин чок чыткаш, эмчилерниң ачызы-биле чүгээр деткерлип келген. Үнү шуут үнмес турган. Эмчи шынзылгазын көөрүмге, «... баш мээзинде кемдээшкин», деп бижээн болду.

Каш чылдар дургузунда кожа чурттап келген болгаш Ч. Ооржакты билир мен. Томааннаг, чазык-чаагай арын-шырайлы-даа чараш, силиг кижи-ле болгай. А үстүнде көргүскеним каракка чаржынчыг таварылганың шончактыг уржуу ам ында артып калганы илден болду: тырыы астый-тыр тыртыжаңайнып каап турар, чугаазы бирде-бирде дыңналдыр-дыңналбас, үзүктели бергилээр.

— Чүгле шагдаа шугумунга чээрби чыл чолаачылап келдим, бирги класстың чолаачызы мен. Мынчага чедир багай чүвеге таваржып көрбээн мен. А ам... Бүгү назынымда мындыг...— дээш, карактары кыланайны берген соонда уламчылады.— Баштай кезип эмнээриден эмчилер айыылдыг боорга, соксадылар. Ам агаар-бойдус баксыраарга, мээм берге апаар-дыр. Барза-барза өзү кара — шончактыг уржук-тур ийин. Буруулуг кижиниң херээн көрүп шииткени база кончуг чымчак. Мында истелгеде, суд чорудулгазында база-ла хамааты кижиниң салым-хуузун кайы хамаан чок көөр чиктиг чүве барын эскердим. Ол шуптузунга эвес, чүгле ийи-чаңгыс ажылдакчыларга хамааржыр. Кудринге хамаарышкан херекти үр тудуп, ол-бо чая кагжып, кончуг чымчак шиидип, будулдуруп турар аян бар. Ынчангаш ук херекти судка катап көөрүн негеп турар кижи мен — деп ол үзүктелип-үзүктелип, чугаазын арай боорда доосту.

Ч. Ооржакты көргеш-даа, оон чугаазын дыңнааш-даа кижиниң чүрээ саргып кээр-дир. «Төлеп чоктар кем чок. Бодүүн кижилерни безин ынчаар «үреп», балаттынмас багай исти арттырып каар боор-дур» деп бодал башка чайгаар-ла кире хонуп кээр. Ам оон чугаазында чүгле «чиктиг» дээн сөстү сүргеш, херектиң истелгезин фактыларга даянып, көре каптаалынар.

Ч. Ооржак эмнелгеге үр чыткан. Ынчан В. Кудрин болдуда, ооң ада-иези-даа айтырып, сагыш човап, эмнелгеге чаңгыс-даа катап келбээн. Ол чүл? Кээргээр сеткил чогу ол бе, азы буруу чогун көргүзүп турары ол бе? Элдеп!

...1979 чылдың февраль 21-де ол херек талазы-биле хоорай суду болган. В. Кудринни дөрт чылда шенелдеге шииткеш, ийи чыл иштинде чолаачылаар эргезин «казаар» Эмчиниң шынзылга бижиинде-даа, судтуң хуралының протоколунда-даа «...амы-тынга айыылдыг аар кемдээшкин» деп айыткан. Оон ыңай, протоколда «орук шимчээшкининиң дүрүмүн өжегээр үрээш...» деп фактыларны шын тургускан. Ынчалза-даа ол шииткелди когаракчы Ч. Ооржак кончуг чымчак дээш катап көөрүн хамааты кижиниң нүүрүнден каш-даа катап дилээн. Кемдеп-кергээн когаракчы ол дээш чогуур органнарга айтырыгны ам-даа тургуспушаан. Түңнел чок. Ол херек талазы-биле катап болган бир судка «ийи чыл дургузунда чолаачылаар эргезин казыыр» дээн шииткелди харын күш чок болдурар деп кааң болган. Оон ыңай, совет судтуң чорудулгазынга көңгүс дүүшпес бир факт протоколдан-даа, Ч. Ооржактың аксындан-даа илереп турар. Чүл дээрге, шуудел дээш когаракчыга 127 рубль 56 көпеекти буруудаттырыкчыдан төлеттирер деп суд хуралының протоколунда бижээн. Судка протоколду номчуп турда, ол акша-түң адаттынмаан. А кажан суд эрткен соонда протоколду бижик кагар машинага парлап турда ол хенертен тып-тып келген. «Ындыг эл деп чүве болган, мен акша-төгерик алган эвес мен»—деп, когаракчы хомудап орар. Бо чүү деп ужур-дүрүм чок чүвел?

Хоорай судунуң истекчизи Н. Шелеповага хамаарыштыр оон-даа чаржынчыг чүве болган. Аңаа бир-ле катап Ч. Ооржак чеде бергеш:

— Херек канчап тур?— деп айтырган.

— Чүү херегил ол?— деп Н. Шелепова баштай билбээченнээн.— А-а, ол кижи өлген, ынчангаш...— дээш, ийи холун чада тудуп каан.

— Канчап ындыг чоор, ол кижи дириг ышкаш... а-дырам, чаа кана бир черге көрдүм ышкаш ийин — деп, чүвени канчап билир дээш, арай-ла дилим эвес харыылаан.

Ч. Ооржак прокурор М. Берсенёвка чеде бээрге: «сээн ол кижиң өлген диди чоп» дээн. Ч. Ооржак пат кайгаан! Ону прокурор эртен кел дээш чорудупкан. Айыткан шагында кээрге. Н. Шелепова мында турган. В. Кудринниң өлгениниң дугайында шынзылганы Н. Шелеповадан прокурор негээн. Демгизиниң арны-бажы кызып, холдары сиринейни берген. Оон ол Ч. Ооржакче салаазы-биле айыткаш: «Бо кижи ону өлген диди!»— деп шуут-ла кышкырыпкан.

Оон дириг чорааның чаа көрген кижи канчап ында дээр боор, ол шуут аайын тыппайн, аңгадай берген турган. Оон бажынга та кандыг бодалдар кирди ыйнаан! Истекчиниң мегези туттурган! Ындыг ажылдакчыга херекти кайын истедир боор. Когаракчы ону ол кылбазын негээн. Оон негелдези кончуг шын. Ч. Ооржактың чугаазы-биле алырга, истекчи Н. Шелепова буруудаттырыкчы В. Кудринниң дириинге «хөөржүткеш», харын Ч. Ооржакты орук шимчээшкинин үрээн дээш буруудадып, оон кырынга херек оттуруп кааң болган. Элдеп чүве!..

Ол-ла бүгү фактыларны алгаш көөрге, В. Кудринниң херээниң истелгезинде будулгаазынныг болгаш ам-даа чедир ажыттынмаан чүүлдер бар-дыр. Когаракчы хамааты кижиниң негелдезин дарый, шынныг-биле кылып берзе. Ону кым-даа күзээр ийик.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1716.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01489.